DR·K·GRYBAUSKAS

LIETUVOS TSR MIŠKŲ SUMEDĖJĘ VAISTINGIEJI AUGALAI

LIETUVOS TSR
MIŠKŲ SUMEDĖJĘ
VAISTINGIEJI AUGALAI

Prof. Dr. K. GRYBAUSKAS
NUSIPELNĘS LIETUVOS TSR MOKSLO VEIKĖJAS

LMF
G 285 L
K

LIETUVOS TSR MIŠKŲ SUMEDĖJĘ VAISTINGIEJI AUGALAI

VALSTYBINĖ
ENCIKLOPEDIJŲ, ŽODYNŲ IR MOKSLO LITERATŪROS
LEIDYKLA

5:42624

Valstybinė
Centr. Mokslo Med.
BIBLIOTEKA

51081

Проф. Др. К. Грибаускас

ОДЕРЕВЕНЕВШИЕ ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ ЛЕСОВ ЛИТОВСКОЙ ССР

(На литовском языке)

Atsakingasis redaktorius K. Gasparavičius
Dailininkas T. Kulakauskas
Techninkinis redaktorius N. Smalstys
Vyresnioji korektorė R. Dvarionaitė

Išleido Valstybinė Enciklopedijų, Žodynų ir Mokslo Literatūros Leidykla 1946 m. Kaune. Leidinio Nr. 21.

Pasirašyta spaudai 1946. IV. 10. LV 00532.
Tiražas 10.000 egz. Popierius sp. s/m sat. 70×100 cm 55 g.
3,125 spaudos lankų. 3,5 autorinių lankų.
Kaina Rb. 5,—

Spaudė Valstybinė „Varpo“ spaustuvė Kaune, Gedimino 38.
Spaustuvės užsakymo Nr. 51.

PRATARMĖ

Mūsų vaistingieji augalai savo augimo vietovėmis bei veisimosi sąlygomis yra pasiskirstę labai nevienodomis bendruomenėmis. Vieni tų augalų auga tipiškose miškų sąlygose, kiti — pievose, smėlynuose, molynuose, dirbamose sausumose, nepaliestuose pelkynuose ir kitur. Vien tik miškų augalijai priklausančių sumedėjusių vaistingųjų augalų mūsų krašte yra palyginti nedaug rūšių. Vienos jų yra visur plačiai žinomos mokslo medicinoje, įtrauktos ir į mūsų farmakopėją, kitos tiktai kai kuriuose kraštuose įtrauktos į farmakopėjas, o trečios daugiau ar mažiau yra vartojamos vien tiktai liaudies medicinos reikalams. Esti dar ir taip, kad kai kuriais augalais mokslo medicina susidomi ir, juos ištyrus, pripažįsta vertingais tiktai tada, kai tuos augalus bevartodama liaudis jau gerokai išgarsina.

Čia yra trumpai aiškinami ne tik farmakopėjiniai, bet ir liaudies vartojami mūsų miškų sumedėję vaistingieji augalai.

Vien tiktai pagal vidinius požymius yra gana keblu nustatyti griežtą ribą tarp visų sumedėjusių ir visų žolinių augalų. Todėl kai kam

gal atrodys keista, kad pvz. mėlynės ir panašūs maži augaliukai čia yra priskiriami taip pat prie sumedėjusių augalų.

Aplamai imant, sumedėję augalai pagal jų didumą ir sumedėjimo laipsnį čia vadinami:

1. m e d ž i a i s, pvz.: beržas, pušis, ąžuolas ir kt.,

2. m e d e l i a i s: putinas, šaltekšnis, skietmedis,

3. k r ū m a i s: erškėtis, serbentas,

4. p u s k r ū m i a i s: avietė, karklavijas, žalčialunkis ir

5. k r ū m o k š n i a i s: čiobrelis, bruknė ir kt.

Vaistinėse ir farmacijos laboratorijose tenka susidurti ne tik su farmakopėjiniais, bet dažnai ir su liaudies medicinos augalais. Tarp šitų dviejų augalų grupių, žiūrint iš oficialios pusės, yra tiktai tas skirtumas, kad į farmakopėją įtrauktus augalus kiekviena vaistinė privalo būtinai turėti, o liaudies vaistingųjų augalų laikymo reikalą sprendžia pats vaistininkas. Vis dėlto paprastai vaistinėse nefarmakopėjinių augalų esti net žymiai daugiau kaip farmakopėjinių. Taip yra dėl to, kad nemaža nefarmakopėjinių, t. y. liaudies vaistingųjų augalų, naudoja ne vien tiktai liaudis, bet ir mokslo medicinos atstovai.

Didžiai gerbiamam prof. Vl. Kairiūkščiui, sutikusiam peržiūrėti šio mano darbo rankraštį ir davusiam vertingų patarimų, nuoširdžiai dėkoju.

Autorius

I. Į LIETUVOS FARMAKOPĖJĄ ĮTRAUKTIEJI AUGALAI

ARKLIAUOGĖ, MILTINĖ

Arctostaphylos Uva ursi (L.) Spreng

(Ericaceae šeimos)

Arkliauogė yra kiek panaši į visiems gerai žinomas bruknes, tiktai jos stiebelis yra ne stačias, bet žeme šliaužiantis ir sukramtytos uogos sukelia burnoje kažkokį miltingumo jausmą. Arkliauogės lapeliai ir žiemą žaliuoja. Jie standūs, pliki, lygiakraščiai, pražanginiai; žiedeliai rausvai balti, surinkti į kekeles po 3—10 kartu; vainiklapiai suaugę į vamzdelį puodynėlės pavidalo; vainikėlio kraštuose yra po 5 dantelius; vaisius — uoga, raudona, beveik rutuliška, tiktai truputį tartum suspausta iš ašigalių pusės; žydi gegužės ir birželio mėn. Arkliauogės auga saulėtuose, sausuose pušynuose bei jų kirtimuose.

Vaistams yra vartojami arkliauogės vien tiktai lapai (Folia Uvae ursi). Jie skinami liepos-rugpiūčio mėn. ir džiovinami išsklaidyti visai

plonu sluoksniu gerai perpučiamose pastogėse, ne saulėje. Storesniu sluoksniu ir be geros ventiliacijos džiūdami lapai greitai pajuosta, sugenda.

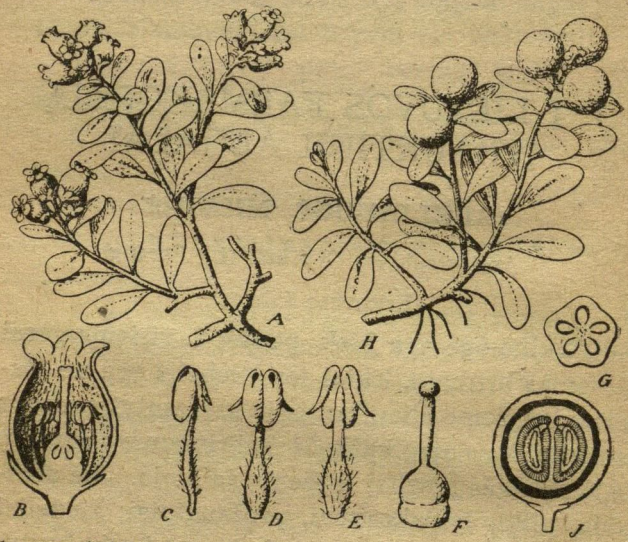

1 pav. **Arkliauogė.** A. Žydinti šakelė. B. Išilgai perskeltas žiedas. C. D. E. Kuokelis trejopoje padėtyje. G. Skersai perpiauta mezginė. H. Šakelė su vaisiais

Svarbiausios veikiančiosios lapų cheminės sudėties dalys yra: arbutinas, rauginės medžiagos, erikolinas, įvairios organinės rūgštys ir daug kitokių.

Arkliauogių lapai yra geras, visur išbandytas pūslei dezinfekuoti vaistas, ypač esant chroniškai ligos formai. Tai yra jų specifinė savybė.

Stambiai sugrūstų sausų lapų vienas valgomas šaukštas verdamas apie ½ valandos laiko viename litre vandens. Ne staigiai ataušęs nuoviras perkošiamas ir geriamas pavalgius po pusę -vieną stiklinę 2—3 kartus per dieną nuo chroniško, pūliuojančio pūslės uždegimo (cystitis), nuo šlapimo kanalo pūliavimo (sergant tiperiu), o iš dalies — poliucijoms nuslopinti ir kt.

Arkliauogės lapų nuoviras geriau veikia, jei lapai prieš verdant yra lygiomis dalimis sumaišomi su linų sėklomis (Semen Lini).

AVIETĖ

Rubus Idaeus L.

(Rosaceae šeimos)

Visiems mums gerai žinoma **avietė** yra dvimečiais stiebais puskrūmis, dažnai užtinkamas miškų aikštėse, pamiškėse ir kt. Be to, daug įvairių avietės kultūrinių atmainų auginama soduose. Vaistų reikalams yra vartojami pirmiausia laukinių aviečių vaisiai, lapai ir jauni, žolėti jų stiebeliai.

Avietės mūsų krašte žydi birželio-rugpiūčio mėn. Vaisiai, vadinami aviečių uogomis, renkami ne pernokę; jie džiovinami 60°—70°C temperatūroje ir laikomi gerai uždarytuose induose, kad neatidrėktų, nesukirmytų.

Išdžiūvę vaisiai turi būti normalios spalvos, kvapo ir skonio, nesulipę, neprisvilę, nes tokie vaisiai nustotų savo gydomos reikšmės.

Iš vieno kilogramo žalių vaisių, juos išdžiovinę, gauname apie 150—180 gramų sausos medžiagos, vaistinėse vadinamos **Fructus Rubi Idaei.** Tokių vaisių karšta arbata geriama prieš gulant persišaldžius, pvz. prasidedant slogai, kūne jaučiant staigius šiurpulius, galvai skaudant ir kt.

Žydėjimo metu nuskinti aviečių lapai ir jaunos šakelės džiovinamos ne saulėje. Iš jų taip pat verdama arbata. Tam reikalui imama 2 arbatiniai šaukšteliai lapų bei stiebelių į vieną stiklinę vandens ir geriama po dvi-tris stiklines per dieną vietoj vaisių arbatos.

Norint iš aviečių pasigaminti skanios, sveikos, kvapios kasdieninės arbatos, jų lapai skinami kuo jaunesni, jie tuojau smulkiai sutrupinami, kietai sukemšami į sūrmaišelį, ten mušami pagaliu tol, kol sūrmaišelio audeklas pasidaro šlapias. Paskui sūrmaišelis palaikomas šiltoje vietoje, kol jame esantieji lapai gerokai sukaista. Tai įvyksta po vienos dviejų dienų. (Taip fermentuojant reikia žiūrėti, kad lapai nesupelytų). Vėliau iš sūrmaišelio jau pasikeitusios spalvos lapai išimami, plonai išsklaidomi ant sietų ir džiovinami saulės kaitroje. Tokia arbata

turi beveik tokį pat skonį ir kvapą, kaip tikroji, kiniška, tiktai, mano manymu, kasdieniniam vartojimui už ją yra daug naudingesnė.

ĄŽUOLAS

Quercus robur L.

(Fagaceae šeimos)

Ąžuolas mūsų krašte yra labai vertinamas ir gerbiamas medis, užaugąs iki 40 m aukštumo.

Vaistams gaminti vartojama jauna ąžuolo žievė (Cortex Quercus) ir prinokusios jo gilės (Semen Quercus). Tam reikalui žievė lupama nuo jaunų medelių, turinčių tiktai lygų, pilkšvai blizgantį paviršių, arba nuo šakų, nes sukamštėjusiu, sueižėjusiu paviršiumi senesnių ąžuolų žievė vaistams netinka. Nulupta žievė džiovinama paprastu būdu bet kokioje vietoje, galima ir saulėje. Nuo geležinio peilio vidurinė žievės pusė pajuosta, todėl geriau ją lupti variniu ar kauliniu peiliu.

Surinktos gilės neatidėliojant nulupamos ir tuojau džiovinamos aukštesnėje temperatūroje, nes kitaip jos pradeda greitai kirmyti.

Ąžuolo žievė gydymui labai plačiai taikoma, nes jos cheminė sudėtis yra įvairi ir gausi pirmiausia vadinamųjų tanidininių medžiagų.

Žievė dažniausiai yra vartojama įvairioms išorinėms žaizdoms gydyti, pvz. nušaldytoms, nu-

plikytoms, šuntančioms, prakaituojančioms ir pan. kūno dalims plauti bei barstyti. Tam reikalui iš žievės yra verdamas įvairaus stiprumo (dažniausiai — 500 g žievės keturiuose litruose vandens) nuoviras, kuriuo gydomos kūno vietos yra plaunamos arba šutinamos. Tokiu nuoviru

2 pav. 1. **Ąžuolo** žydinti šakelė: auglio gale — moteriški (C) žiedai ir žemiau — vyriškieji žiedai (a-b). 2. Atskirai padidinti vyriškieji žiedai. 3. Atskiras padidintas moteriškas žiedas. 4. Tas pats žiedas išilgai perskeltas. 5. Ąžuolo vaisius (gilė)

yra taip pat plaunami hemoroidai, skalaujama burna sergant angina ar šiaip dantų smegenims tinstant. Kai kas ąžuolo žievę deda į vonias nuo rachito, skrofuliozo, nuo kai kurių odos uždegimų ir kt. Silpnesnė arbata (½ — arbatinio šaukštelio žievės vienoje stiklinėje vandens) geriama po vieną-dvi stiklines per dieną nuo dizenterijos ir nuo panašių viduriavimų.

Tokiems pat reikalams kai kas vartoja vietoj žievės ir jaunus ąžuolų lapus, išdžiovintus ne saulėje.

Iš išdžiovintų, paspirgintų ir rupiai sumaltų gilių verdama kava, kuri geriama nuo žarnų slogos, išblyškimo, susijusio su virškinimo nenormalumais ir kt.

Kavai virti skirtas, šviežiai nuluptas giles gera yra prieš džiovinant 2—3 kartus pakartotinai pamirkyti minkštame, šiltame vandenyje bent po 20—30 valandų.

ČIOBRELIS

Thymus Serpyllum L.

(Labiatae šeimos)

Čiobrelis yra labai gerai visų mūsų pažįstamas, mažutis krūmokšnis, augąs miškų dirvonuose ir šiaip sausose, smiltingose, saulėtose vietose. Jis užauga dažniausiai tiktai iki 30 cm aukštumo. Čiobrelio šaknys ir senesni stiebe-

3 pav. **Čiobrelis** visas žydintis augalas

liai visai sumedėję, bet jaunos šakelės yra beveik žolėtos, keturkampiškos; visas stiebas gausiai šakotas, nusviręs, išleidžiąs priedines šakneles; lapeliai priešiniai, pliki, tiktai savo pamate jie turi truputį blakstienėtų plaukelių; žiedai mažyčiai, dvilūpiai, rausvi, su violetiniu arba balkšvu atspalviu. Žydi nuo birželio mėn. beveik visą vasarą. Lietuvoje yra pora čiobrelių rūšių, kurios šiek tiek skiriasi viena nuo kitos lapais ir žiedais, bet vaistams abi rūšys beveik vienodai tinka.

Čiobrelių lapai ir žiedai gana maloniai ir stipriai kvepia, ypačiai tada, kai sutrinam tarp pirštų.

Vaistams yra vartojami žydinčių čiobrelių tik vieni lapai arba lapai kartu su jaunomis šakelėmis. Juose yra eterinio aliejaus su cimoliu, pinenu, karvakroliu, rauginių medžiagų, kartumynų ir kt.

Čiobreliai skinami giedrią dieną ir džiovinami natūralinėse džiovyklose, ne saulėje.

Sausa čiobrelių medžiaga vaistinėse yra vadinama **Herba Serpylli.** Ji laikoma gerai uždarytuose induose, sausoje vietoje, kad neišsikvėptų.

Čiobrelių arbata iš 1 arbatinio šaukštelio žolės — 1 stiklinei vandens yra geriama po vieną stiklinę 2—3 kartus per dieną po valgio.

Čiobrelių vaistai labai plačiai taikomi įvairioms ligoms gydyti. Pirmiausia jie yra varto-

jami nuo spazminio kosulio, persišaldžius ir kartu su tuo — nuo galvos skaudėjimo bei jos sukimosi. Čiobrelių arbata taip pat yra geriama nuo vidurių išpūtimo, apetitui žadinti ir kt. Stipresnis (50 g žolės — vienam litrui vandens) nuoviras yra dedamas į vonias organizmui stiprinti ir odos kapiliarų funkcijai žadinti.

Smulkiai sumalti čiobrelių lapeliai gerai tinka dėti į sūrį ir dešras.

KADAGYS (ĖGLIS)

Juniperus communis L.

(Cupressaceae šeimos)

Kadagys kai kur Lietuvoje yra gausiai augantis medelis. Jis veisiasi spygliuočių miškuose ir krūmuose. Retkarčiais kadagys užauga net iki 10 m aukštumo, šiaip jau esame pratę jį matyti apie 3—4 m aukštumo.

Kadagys yra vadinamasis dvikamienis augalas, t. y. jo piesteliniai ir kuokeliniai žiedai auga ant atskirų kadagio egzempliorių.

Kadagio vaisiai yra apskritos, melsvai juodos spalvos uogos; žydi gegužės mėnesį.

Vaistams yra vartojami kadagio prinokę vaisiai, vaistinėse vadinami **Fructus Juniperi.** Jie renkami rudenį tiktai antraisiais metais po užsimezgimo, t. y. tada, kai yra jau juodos spalvos. Todėl tame pačiame medelyje greta augą

Valstybinė
Centr. Meksl. Med.
BIBLIOTEKA

51081

šiemetiniai, žalios spalvos vaisiai paliekami kitiems metams. Surinktus vaisius geriausia yra džiovinti natūralinėje džiovykloje, nes aukštoje temperatūroje džiovinami jie nustoja savo kvapo. Išdžiūvę vaisiai švariai perrenkami ir laikomi sausoje vietoje. Tokiuose vaisiuose yra apie 1% eterinio aliejaus **(01. Juniperi baccarum)**, invertinio cukraus apie 30%, vaškinių, dervinių medžiagų, pektino, skruzdžių, acto; obuolių rūgščių ir daug kitokių substancijų. Kadagio vaisių, arba uogų, preparatai yra nuo seniai žinomi kaip geri šlapimą varantieji (Diureticum) vaistai žmonių ir gyvulių gydymui. Jie ypačiai tinka sergant vandenine (Hydrops) liga, kai kuriais vidiniais pabrinkimais (Oedema), skrandžio, plaučių, arteriosklerozės ir kt. susirgimais, bet netinka viduriniais vaistais vartoti žmonėms, sergantiems staigiu inkstų uždegimu (Nephritis acuta).

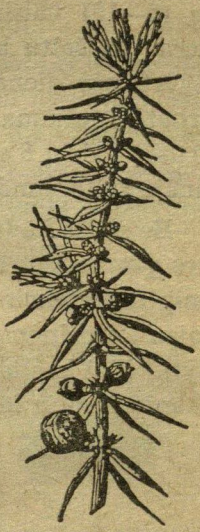

4 pav. **Kadagys.** Moteriško kadagio šakelė su vaisiais

Kadagio vaisiai yra vartojami viduriniams vaistams įvairiomis formomis ir įvairių preparatų pavidalu. Gal geriausias ir paprasčiausias bū-

das yra suvalgyti kelis kartus per dieną po keletą (5—15) vaisių (uogų) kas kartą. Taip pat gera yra šaltu būdu pasigaminti arbatos ir jos išgerti per dieną po vieną-tris stiklines. Tokia arbata ruošiama taip: 1 arbatinis šaukštelis sugrūstų vaisių 8 valandas mirkomas vienoje stiklinėje šalto vandens.

Be to, iš kadagio vaisių, spyglių ir medienos yra gaminamas eterinis aliejus ir degutas. Šitie, kaip dezinfekciniai preparatai, dažniau yra vartojami išorinėms, negu kad vidaus ligoms gydyti. Kai kas taip pat iš kadagio vaisių gamina skanią girą ir kitokius gėralus.

LIEPA

Tilia corata Mill.

(Tiliaceae šeimos)

Liepa yra ne tik bičių, bet ir mūsų visų mėgstamiausias medis. Jis užauga iki 25 m aukštumo, mėgsta veistis lapuočių miškuose, dažnai auginamas sodybose ir parkuose.

Vaistams yra vartojami liepos žiedai, vaistinėje vadinami **Flores Tiliae** ir medienos anglis — **Carbo Tiliae.** Tiems patiems reikalams vienodai tinka tiek paprastoji, mūsų mažalapė liepa, tiek ir didžialapė (Tilia platyphyllos Scop.), daug kur auginama parkuose, miestuose. Mažalapė liepa žydi liepos mėnesį, o didžialapė

pražysta pora savaičių anksčiau. Be to, didžialapės liepos žiedai yra stambesni.

Liepos žiedai kartu su koteliais ir liežuvėlio pavidalo priežiedžiu yra skinami žydėjimo pradžioje gražią, giedrią dieną. Jie džiovinami plonai išsklaidyti, gerai perpučiamoje pastogėje. Šildomoje džiovykloje ir saulėje liepos žie-

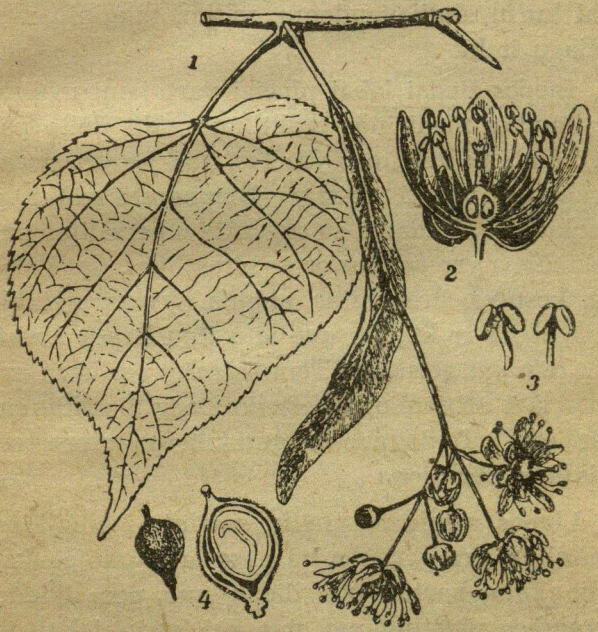

5 pav. **Liepa.** 1. Žydinti šakelė. Vaistams yra naudojama visa čia matoma žiedynė su liežuvėliniu, prie žiedkočio pusiau priaugusiu lapeliu. 2. Išilgai perskeltas atskiras žiedas. 3. Kuokeliai. 4. Riešutėlis ir jo išilginis piūvis

dai džiovinti netinka. Išdžiūvę žiedai turi palikti natūralios spalvos, malonaus kvapo. Atsarginė liepos žiedų sausa medžiaga paprastai yra laikoma nepiaustyta, sausoje patalpoje ir ne per šiltoje vietoje, kad neišsikvėptų.

Iš cheminės sudėties dalių liepos žieduose yra labai brangaus eterinio aliejaus apie 0,04%, kai kurių angliavandenių, vaško, rauginių medžiagų ir kt.

Liepos žiedai labai plačiai vartojami mokslo ir liaudies medicinos praktikoje. Vis dėlto pagrindinis jų veikimas yra tas, kad jie yra geras prakaitui varyti vaistas (Diaphoreticum) nuo peršalimo. Kadangi su organizmo peršalimo pasekmėmis yra susijusios ir kitos ligos, ypač sloga, kosulys, bronchitas, angina, gripas, neuralgija, išijas ir kt., tai nuo šitų ligų liepos žiedai yra taip pat geriami. Tam reikalui verdama arbata iš 1 arbatinio šaukštelio žiedų 1 stiklinėje vandens. Tokia arbata geriama po vieną-tris stiklines per dieną.

Liepos medienos anglis, sutrinta į smulkius miltelius, yra geriama po pusę arbatinio šaukštelio kelis kartus per dieną nuo per didelio skrandies rūgštingumo, nuo kai kurių jeknų ir tulžies ligų ir kt.

Be to, kai kas Lietuvoje iš vadinamosios antrinės liepos žievės (**Cortex Tiliae secunda**) verda arbatą „kraujui valyti“ votimis sergant. Tam

reikalui pirminės žievės sukamštėjusį, tamsų sluoksnį nuskuta, o apatinį, šviesų, purų sluoksnį išdžiovina, supiausto ir iš jo verda arbatą, panašiai kaip iš žiedų.

MĖLYNĖ

Vaccinium Myrtillus L.

(Ericaceae šeimos)

Mėlynė yra visiems gerai pažįstamas mūsų spygliuočių miškų rūgščioje žemėje augąs krūmokšnis, užaugąs apie 25 cm aukštumo. Mėlynės stiebelis gausiai šakotas, kampuotas, žalios spalvos; lapeliai smulkiai dantytais krašteliais, žiemą nukrinta; žiedeliai trumpakočiai, žalsvai rausvi, nusvirę; uogos — violetiškai juodos spalvos, saldžiai apyrūgščio skonio, raudonomis, smarkiai dažančiomis sultimis viduje; žydi balandžio — gegužės mėn.

Vaistams gaminti yra vartojamos uogos ir lapai. Uogose svarbiausios veikiančiosios substancijos yra: rauginės medžiagos, kai kurios organinės rūgštys, pvz. pieninė, obuolinė, citrininė, gintarinė ir kt., dažinė medžiaga — mirtilinas, invertinis cukrus ir kt. O lapuose yra hidrochinono, vakcinino, veikiančio panašiai kaip arbutinas, rauginių medžiagų, gliukozidiško erikolino, chino rūgšties ir kt.

Uogos **(Fructus Myrtilli)** renkamos visai prinokusios. Jos džiovinamos plonu sluoksniu pra-

džioje (kol gerai pavys, pradės raukšlėtis) saulėje, vėliau — ne per karštoje krosnyje ir pagaliau baigiamos džiovinti vėl saulėje.

6 pav. **Mėlynė.** 1. Žydinti šakelė. 2. Išilgai perskeltas atskiras žiedas. 3. Išimtas 1 kuokelis (padidintas). 4. Vaisius (uoga). 5. Žiedo diagrama

Išdžiūvusios uogos turi būti ne perkaitintos (suspaustos tarp pirštų neturi sutrupėti), nesulipusios gabalais po kelias uogas. Džiovintų uogų atsarga laikoma sausoje patalpoje, gerai užvožtuose induose, kad neapdulkėtų, neatidrėktų ir nesukirmytų.

Lapus galima skinti visą laiką, iki vasaros pabaigos. Jie džiovinami irgi plonai išsklaidyti natūralioje džiovykloje, ne saulėje.

Uogų arbata geriama paprastai palaidiems viduriams reguliuoti, bet ypač tinka sergant dizenterija, hemoroiniu kraujavimu ir kt. Stipres-

nis uogų nuoviras gerai tinka burnai skalauti nuo įvairių jos uždegimų ir suerzinimų.

Viduriams gydyti geriau yra arbatą gaminti šaltu būdu. Ji gaminama taip: 1—3 arbatiniai šaukšteliai sausų uogų merkiama į vieną stiklinę šalto vandens ir laikoma 8—12 valandų. Paskui nukoštas ir bent kiek pašildytas vanduo geriamas po vieną-dvi stiklines per dieną.

Iš uogų (ypač iš šviežių) išvirta tyrelė labai gerai tinka kai kurioms odos ligoms, pvz. žvyninėms dedervinėms (Psoriasis) ir kt. gydyti. Nesveika vieta tepama tyrele kaip tepalu ir aprišama.

Iš 1—2 arbatinių šaukštelių lapų ir vienos stiklinės vandens išvirta arbata geriama po dvi-tris stiklines per dieną nuo cukrinės ligos (Diabetes). Kai kas šitokį vaistą lygina net su insulino veikimu. Šiam reikalui iš lapų gaminamas ekstraktas **(Extractum Myrtilli fluidum)**, kurį galima gerti su vandeniu po 10 lašų kelis kartus per dieną.

PUŠIS

Pinus silvestris L.

(Pinaceae šeimos)

Pušys yra gal gausiausiai mūsų miškuose augą ir geriausiai mums visiems žinomi medžiai. Vaistams vartojami pirmiausia pušies pumpurai, kurie vaistinėse yra vadinami **Gemmae Pini**,

arba Turiones Pini. Iš jų yra gaminama įvairių gydomų preparatų.

Pumpurai auga pušies šakų viršūnėse po kelis (po 3—6) kartu susibūrę į karūnėlės formos figūrą. Šitos pumpurų karūnėlės nupiaustomos anksti pavasarį (prieš pumpurams išsiskleidžiant) ir džiovinamos ne aukštesnėje kaip 30°C temperatūroje. Išdžiūvę pumpurai turi būti natūralinės spalvos, kvapo ir skonio. Blogai išdžiūvusios arba atidrėkusios pumpurų karūnėlės greitai pradeda iš vidaus pelyti, kirmyti, pajuosta ir pagaliau subyra. Tokia pušų medžiaga niekam netinka.

Pušies pumpurai turi savyje apie 21% sakų, kuriuose yra nemaža eterinio aliejaus. Jo sudėties svarbiausios dalys yra pinenas ir limonenas. Be to, pušies pumpuruose yra ir kai kurių organinių rūgščių, pvz. juniperinė, skruzdžių, acto, vitamino C ir daug kitų substancijų. Tad jos ir sudaro pušies gydomąjį pagrindą.

Pušies pumpurai yra taikomi terapijoje dažniausiai nuo chroniškos gleivinių slogos alsavimo ir šlapimo organuose. Tuo reikalu yra verdama arbata iš 20—30 g sausų pumpurų viename litre vandens. Ji geriama po vieną-keturias stiklines per dieną po valgio. Reikia pastebėti, kad silpnesnių inkstų žmonėms ilgesnis pušies preparatų vartojimas nepatartinas.

Pušies spygliai ir iš jų pagamintas ekstraktas dedamas i vonias apskritai organizmui su-

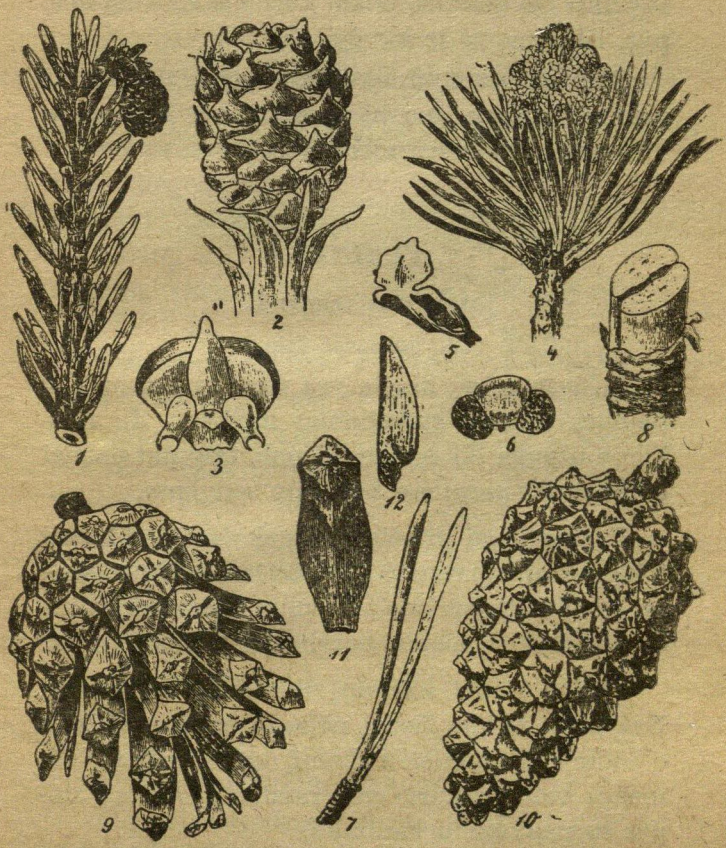

7 pav. **Pušis.** 1. Šakelė su moteriška žiedyne jos viršūnėje. 2.Atskirai padidinta moteriška žiedynė. 3. Žiedo žvynas su abiem sėklapumpuriais. 4. Šakelė su vyriška žiedyne. 5. Kuokelis (padidintas). 6. Žiedadulkė labai padidinta. 7. Spygliai. 8. Spyglių skersinis piūvis. 9. Prasiskėtęs kankorėžis. 10. Kankorėžis dar neišbyrėjusiomis sėklomis. 11. Kankorėžio atskiras žvynas. 12. Sėkla dar neatsiskyrus nuo savo sparnelio

stiprinti bei gaivinti ir kai kurioms odos ligoms, pvz. išbėrimams ir kt. gydyti.

Skinant pumpurus, reikia stropiai saugoti pušies viršūnes, nuo jų neskinti, nes kitaip galime pakenkti mūsų miškams.

PUTINAS

Viburnum Opulus L.

(Caprifoliaceae šeimos)

Putinas mūsų krašte yra visiems žinomas ir liaudies dainose apdainuotas medelis. Jis miškuose užauga iki 4 m aukštumo, taip pat dažnai užtinkamas parkuose bei šiaip sodybose.

Putino lapai priešiniai, ilgakočiai, įlankiškai triskiaučiai, apatinėje plokštelės pusėje minkštai plaukuoti, viršūnėje — pliki. Šakelės lankščios, plikos, prielapiai šerelių išvaizdos.

Putino žiedai sukrauti skėtiškose žiedynėse. Kraštiniai skėčio žiedai nemaži, balti, bevaisiai, o viduriniai žymiai mažesni, baltai rausvi, užmezgą vaisius, kurie yra raudonos spalvos uogos su paplokščiu kauliuku.

Putinas žydi birželio-liepos mėn., o uogos nenukrinta net ir žiemą, jei tik jų paukščiai nenulesa.

Vaistams gaminti paprastai yra vartojama tik putino žievė, vaistinėje vadinama **Cortex**

Viburni opuli, bet Lietuvos liaudis vaistams vartoja dar uogas ir žiedus.

Putino žievė yra turtinga įvairių cheminių substancijų, bet joje nėra alkaloidų. Iš svarbesnių galima paminėti dar neištirtą gliukozidą, tam tikrą dervą, kurioje yra valerijono, skruzdžių, acto ir kt. rūgščių, tanidų, fitosterino ir kt.

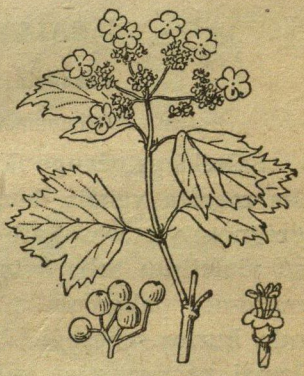

8 pav. **Putinas.** Žydinti šakelė ir atskirai — žiedas, vaisių kekė

Iš šviežios, nedžiovintos žievės yra gaminamas skystas ekstraktas **(Extractum Viburni opuli fluidum),** kuris geriamas po 10 lašų 3 kartus per dieną nuo neuralgiškų, spazmiškų mėnesinių (Dysmenorrhoe).

Iš džiovintos žievės verdamas nuoviras (½—1 arbatinis šaukštelis sutrupintos žievės vienoje stiklinėje vandens) burnai skalauti nuo jos gleivinių uždegimo ir kt.

Tam reikalui nuluptą žievę geriau yra džiovinti pagreitintu tempu.

Apie vieną arbatinį šaukštelį uogų arba žiedų, pašutintų vienoje stiklinėje vandens, Lie-

tuvoje geriama su liepos žiedų arbata nuo kosulio, užkimimo ir kt.

Didesnės putino vaistų dozos gali sukelti vėmimą ir vidurių paleidimą.

ŠALTEKŠNIS

Frangula Alnus Mill.

(Rhamnaceae šeimos)

Šaltekšnis užauga iki 6 m aukštumo medelis. Jis mėgsta veistis daugiau lapuočių miškuose, drėgnose vietose. Šaltekšnio žievė tamsiai ruda su violetiniu arba švininiu atspalviu, apaugus mažomis, pailgomis, pilkšvos spalvos karputėmis, kurios senesnėje žievėje esti skersai ištįsę. Lapai pražanginiai, elipsiškos išvaizdos, pliki; žiedai dvilyčiai, nedideli, vaisius uogos pavidalo kaulidė, kuri pradžioje esti žalios, vėliau raudonos ir pagaliau juodos spalvos; žydi gegužės-birželio mėn.

Vaistams yra vartojama šaltekšnio žievė, vaistinėse vadinama **Cortex Frangulae.** Ji lupama pavasarį nuo ne per seniausių medelių, kol žievės paviršius dar nesueižėjęs ir džiovinama bet kur. Nuluptą ir išdžiovintą žievę vaistams galima vartoti ne anksčiau kaip po vienerių metų laiko, nes šviežia ir neišsistovėjusi žievė sukelia vėmimą.

Taip paruoštoje žievėje svarbiausios veikiančiosios sudėties dalys yra antragliukozidai, frangulinas, emodinas ir kt. Jie laisvina vidurius be skausmų ir be kitokių suerzinimų.

9 pav. **Šaltekšnis.** A. Šakelė su žiedais ir neprinokusiais vaisiais. B. Išilgai perskeltas žiedas. C. Išilgai perpiautas vaisius. D. Skersai perpiautas vaisius

Paprastam vidurių valymui, kaip laxans, verdamas nuoviras iš 1 arbatinio šaukštelio smulkiai sukapotos žievės vienoje stiklinėje vandens. Perkoštas, ataušęs visas nuoviras (stiklinė) išgeriama iš karto, geriausia vakare. Chroniškam vidurių užkietėjimui esant geriama arbata, pagaminta šaltu būdu. Tam reikalui 2 arbatiniai šaukšteliai žievės merkiama dviejose šalto vandens stiklinėse 12 valandų. Vėliau visas perkoštas vanduo sugeriamas per dieną dalimis po ½ stiklinės.

Kai kas šaltekšnio žievę vartoja ne vien tiktai viduriams laisvinti ir reguliuoti, bet taip pat hemorojui, jeknų ir tulžies kai kurioms ligoms gydyti (Chologogum), iš dalies ji vartojama ir nuo vidurių parazitų (Anthelminticum) ir burnai skalauti, pvz. stomatitis aphthosa uždegimui esant ir pan.

II. LIAUDIES VARTOJAMI GYDYMUI AUGALAI

AMALAS

Viscum album L.

(Loranthaceae šeimos)

Amalas yra žiemą ir vasarą žaliuojąs puskrūmis, auga ne žemėje, bet ant kitų medžių kaip parazitas. Lietuvoje jis nėra dažnas augalas. Tik Suvalkų krašte jį gana dažnai galima užtikti ant tuopų ir gluosnių. Kartais ant to paties augalo jų auga net keliasdešimt metų.

Amalas užauga tiktai iki 60 cm aukštumo. Jo stiebelis gausiai šakotas, gana greitai lūžta lapų prisegimo vietoje; lapai priešiniai, lygiakraščiai, standūs; žiedai nepasižymi gražumu, vienalyčiai; vaisiai apskriti, balto žirnio didumo, gleivingi.

Amalas žydi balandžio, o uogos prinoksta gruodžio mėn.

Vaistams gaminti yra vartojamos visos šakelės kartu su lapais **(Stipites et folia Visci albi)**. Jos skinamos kovo-gegužės mėn. ir džiovina-

mos pagreitintu būdu maždaug 30°C temperatūroje.

Šviežiai nuskintą amalą reikia tuojau smulkiai sukapoti ir džiauti.

Amalo cheminė sudėtis yra labai įvairi ir dar ne visai ištirta, bet surasta, kad saponinų ir gliu-

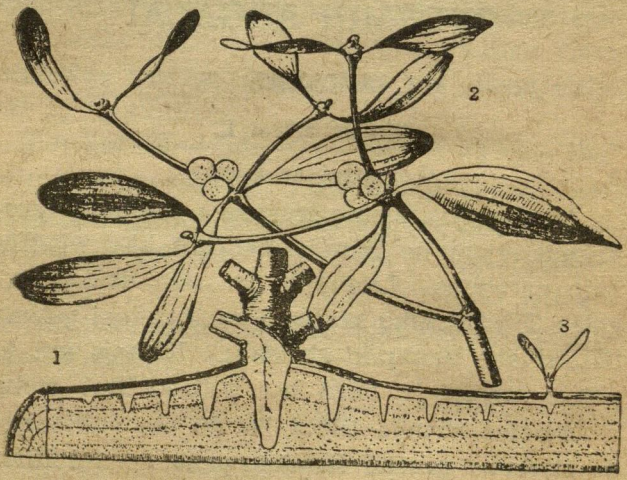

10 pav. **Amalas.** 1. Maitinamojo augalo šakos išilginis piūvis, kur matomas amalo įsišaknijimas. 2. Amalo viršūnė su lapais ir vaisiais. 3. Dygstantis amalas

kozidų jame nėra, o svarbiausios veikiančiosios substancijos atrodo bus cholinas ir jo esterai.

Pastaraisiais laikais į amalo vaistų veikimą mokslo medicina kreipia gana daug palankaus dėmesio.

Pagrindinė šitų vaistų savybė yra kraujo indų skatinamas veikimas.

Iš amalo yra gaminamas skystas ekstraktas **(Extractum Visci albi fluidum)**, vynas (Vinum Visci albi), verdama arbata (Infusum Visci albi), duodami sausi smulkiai sumalto augalo milteliai ir kt.

Ekstraktas duodamas suaugusiems žmonėms gerti paprastai po 20—30 lašų 2—3 kartus per dieną kraujo spaudimui sumažinti. Taip pat duodama, sergant arteriosklerozė, epilepsija, neuralgija ir kt.

Iš džiovinto amalo yra gaminama arbata šaltu būdu. Tam reikalui imama 1—2 arbatiniai šaukšteliai susmulkinto amalo, 8 valandoms merkiama vienoje stiklinėje vandens, kuris vėliau perkošiamas ir geriamas po vieną-tris stiklines per dieną.

Amalo milteliai geriami po 0,3—0,5 g 3 kartus per dieną.

Kai kas džiovintas amalo uogas miltelių pavidalu geria po 0,5—1,5 g 3 kartus per dieną, praleidžiant 3 valandas, nuo bet kokių apvaliųjų parazitų ir „dėlių" žarnose (Anthelminticum). Reikia atsiminti, kad amalas priskiriamas prie nuodingųjų augalų, kitaip tariant, didesnės jo dozos gal būti žalingos sveikatai.

AVIETĖ, KRŪMINĖ, KAI KUR DAR VADINAMA JUODAVIETE

Rubus fruticosus L.

(Rosaceae šeimos)

Krūminė avietė dažnai užtinkama krūmuose, šiluose ir kt. Ji užauga iki 2 m aukštumo, lapus turi triskiaučius arba penkiaskiaučius, žydintieji stiebai statūs, o bevaisiai — nulinkę arba žemėje guli, visi stiebai apaugę stipriais, atgal užriestais spygliškais kableliais. Vaisiai, kaip ir paprastos avietės, susideda iš daugelio sulipusių mažų uogučių; uogos nedulkėtos, bet matiniu arba blizgančiu paviršiumi; kol neprinokusios, jos yra rausvos, o vėliau — juodos; vainikėlis baltas arba rausvai baltas, o taurelė — atsivėpusi.

Vaistams yra vartojami lapai (**Folia Rubi fruticosi**), kurie skinami nuo pavasario iki rugpiūčio mėn. pabaigos. Jie džiovinami natūralinėje džiovykloje, ne saulėje. Lapuose ir visame augale yra įvairių organinių rūgščių, rauginių medžiagų, palyginti daug vitamino C ir kt.

Iš 2 arbatinių šaukštelių lapų ir vienos stiklinės vandens yra verdamas nuoviras, kuris geriamas po dvi-tris stiklines per dieną. Jis vartojamas visam organizmui stiprinti, palaidiems viduriams reguliuoti, esant chroniškam apendicitui, anemijai, neurastenijai ir kt.

Kadangi krūminės avietės stipresnis nuoviras yra švelnus baktericidinis vaistas, jis kai kur vartojamas žaizdoms, ir angina sergant burnai plauti, higieniniams plovimams ir klizmoms leisti.

Vaisiai yra valgomi kompoto pavidalu arba jų žalios sultys geriamos nuo Oxyuris, t. y. —

11 pav. **Avietė, krūminė.** 1. Žydinti šakelė ir lapas. 2. Išilgai perpiautas žiedas. 3. Vaisius. 4 Žiedo diagrama

nuo smulkiųjų „spalinių dėlių“ viduriuose (Anthelminticum).

Jauni lapai, su šiemetiniais ūgiais smulkiai sukapoti ir išdžiovinti saulėje, puikiai tinka ir sveikai kasdieninei arbatai virti.

BERŽAS

Betula verrucosa Ehrh.

(Betulaceae šeimos)

Lietuvoje auga bent penkios beržų rūšys. Vienos jų yra retai užtinkamos, o beržas pašepėlis (Betula pubescens) ir karpuotasis beržas (Betula verrucosa) auga miškuose dideliais beržynais.

Vaistams beveik vienodai tinka visų beržo rūšių jauni lapai ir jų pumpurai.

Lapai skinami nuo gegužės iki liepos mėnesio pabaigos, o pumpurai — anksti pavasarį, kol jie dar neišsprogę. Tiek lapų **(Folia Betulae)**, tiek pumpurų **(Gemmae Betulae)** nuskinta medžiaga džiovinama gerai perpučiamoje patalpoje, ne saulėje. Ji išdžiūvusi turi palikti natūralios spalvos.

Beržo lapuose ir pumpuruose veikiančiosios cheminės sudėties dalys yra: saponinas, eterinis aliejus, tam tikros dervinės medžiagos ir kt.

Iš sausos beržo medžiagos 1—3 arbatinių šaukštelių ir vienos stiklinės vandens yra ver-

damas nuoviras, kuris apyšiltis (apie 40°C) geriamas po vieną-dvi stiklines per dieną, kaip geras šlapimui varyti vaistas nuo chroniško pūslės uždegimo. Šitas vaistas yra geras pirmiau-

12 pav. **Beržas.** 1. Šakelės gale — 2 vyriškųjų žiedų žiedynės (žirginiai) ir tos pačios šakelės šonuose — 2 žiedynės (mažesnės) su moteriškais žiedais. 2. Moteriškas žiedas atskirai (padidintas). 3. Vyriškas žiedas atskirai (padidintas). 4. Atskiras kuokelis su 2 dulkinėmis. 5. Beržo vaisius (kankorėžėlis). 6. Iš kankorėžėlio išimtas atskiras riešutėlis

sia dar ir tuo, kad jis neerzina inkstų. Beržo lapų bei pumpurų nuoviras geriau veikia, jei prieš geriant jame ištirpinama 1% (t. y. apie 1 arbatinį šaukštelį į dvi nuoviro stiklines) sodos (Natr. Bicarbonicum).

Žali ir jauni beržo lapai kai kur yra vartojami pavilgams (kompresams) dėti plaučių uždegimui esant, reumatiniais sutinimais sergant ir pan.

Iš beržo tošies yra gaminamas degutas, vaistinėse vadinamas **Oleum Rusci.** Jame svarbiausios cheminės sudėties dalys yra gvajokolas, krezolas, fenolo pėdsakai ir kt. Todėl beržo degutas yra vartojamas tepaluose kaip dezinfekuojąs vaistas nuo kai kurių odos ligų. Taip pat kai kas beržo šviežius lapus deda į vonias odos ligoms gydyti.

BRUKNĖ

Vaccinium irtis idaea L.

(Ericaceae šeimos)

Bruknė mums yra daugiau žinoma kaip plačiai vartojama uoga. Bet jų lapai taip pat yra vartojami vaistams Jie žiemą nenukrinta ir apatinėje savo pusėje turi būdingus taškelius, pagal kuriuos visados galima atpažinti bruknių lapų priemaišą arkliauogių lapuose.

Bruknių lapai (**Folia Vitis idaei**) yra skinami antroje vasaros pusėje (apie rugsėjo mėn.) ir džiovinami natūralinėje džiovykloje, panašiai kaip arkliauogių lapai. Jų cheminė sudėtis turi taip pat daug bendro su arkliauogių lapais.

Bruknių lapai arbatos pavidalu (1—2 arbat. šaukšteliai lapų 1 stiklinei vandens) yra geriami po vieną-dvi stiklines per dieną nuo pūslės slogos, nuo reumato ir nuo šlapio (su gausiais skrepliais) kosulio. Uogos įvairiai valgomos ir geriamos ne tiktai kaip vertingas maistas, bet taip pat ir kaip vaistas neveikliems virškinimo organams žadinti, nuo atsikosėjimų kraujais ir nuo kitokių vidinių kraujavimų.

Į tyrelę sugrūstas šviežias bruknių uogas kai kas deda prie vėžio žaizdų.

EGLĖ

Picea excelsa Link.

(Pinaceae šeimos)

Mūsų miškų drėgnuose vietose vešliai auganti „žalčių karalienė“ eglė kai kur taip pat yra vartojama vaistams gaminti. Tam reikalui yra vartojami jos pumpurai ir anksti pavasarį nuskinti jauni, sultingi, vos poros centimetrų ilgumo ūgiai, apaugę dar visai gležnučiais spygleliais.

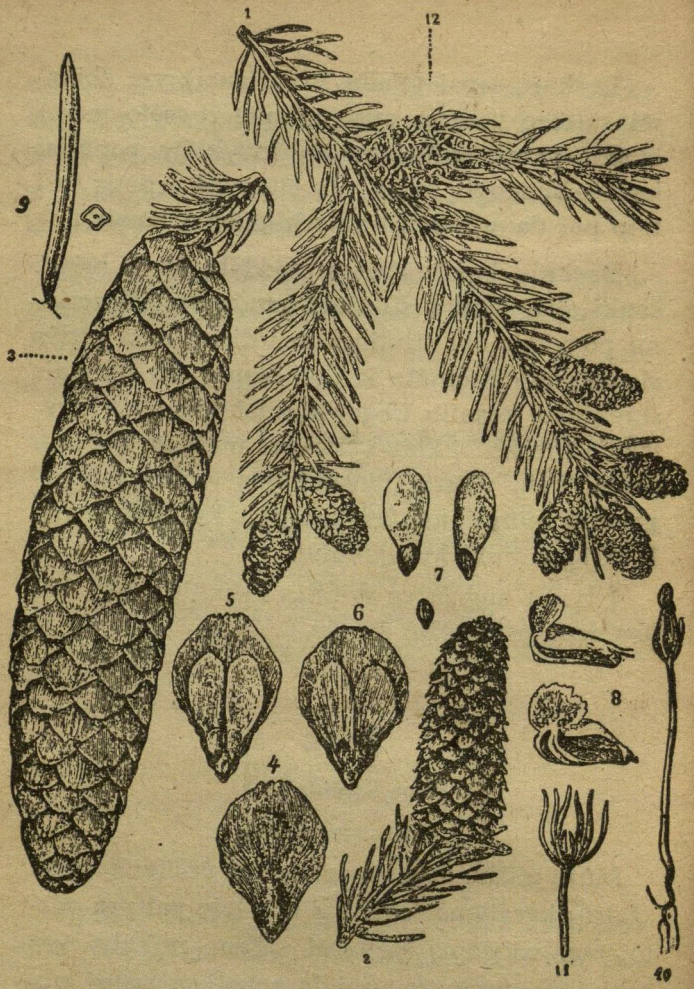

13 pav. **Eglė.** 1. Šakelė su vyriškomis žiedynėmis. 2. Šakelė su moteriška žiedyne. 3.Prinokęs kankorėžis. 4. Iš kankorėžio išimta sėklinė skuja, matoma iš išorinės pusės. 5. Toji pati skuja (su 2 sėklomis), matoma iš vidaus pusės. 6. Toji pati skuja su pašalintomis sėklomis. 7. Sėkla ir jos sparneliai. 8. Du kuokeliai su atsivožusiomis dulkinėmis. 9. Spyglys ir jo skersinis piūvis. 10. Diegas. 11. Daugiau paaugusio diego viršūnė. 12. Patologinis auglio sustorėjimas

Šioje medžiagoje yra malonaus kvapo eterinio aliejaus, cukrinių, vaškinių, dervinių medžiagų, skruzdžių ir kitokių organinių rūgščių ir kt.

Eglės vaistinė žaliava gaminama, paruošiama ir vartojama tokiu pat būdu ir beveik tiems patiems reikalams, kaip ir pušų pumpurai.

Eglės sakai kai kur yra vartojami skylančioms arklių kanopoms tepti, o spyglių eterinis aliejus ir ekstraktas dedamas į vonias organizmui stiprinti.

EPUŠĖ (DREBULĖ)

Populus tremala L.

(Salicaceae šeimos)

Epušė užauga iki 30 m aukštumo. Jos jaunų šakelių žievė gelsvai rusva, vėliau pilkšvai žalsva ir pagaliau net juodai pilka. Pumpurai pliki; lapakotis plonas, ilgas; lapai pražanginiai, beveik apskriti, dažnai tartum trikampiškos formos; kol jie jauni — šilkiškai gauruoti, vėliau — pliki. Žieda ilguose nusvirusiuose žirginiuose. Jų žvyneliai apie 3 mm ilgumo, pirštiški, blakstienuoti, kuokeliai 8; kuokeliai ir purkos yra raudonos spalvos.

Vaistams vartojami lapų pumpurai **(Gemmae Tremulae)**, kol jie yra dar neišsiskleidę, jauni lapai ir lygiu paviršiumi žievė, nulupta nuo jaunų, piršto storumo šakelių. Visi šitie trys pre-

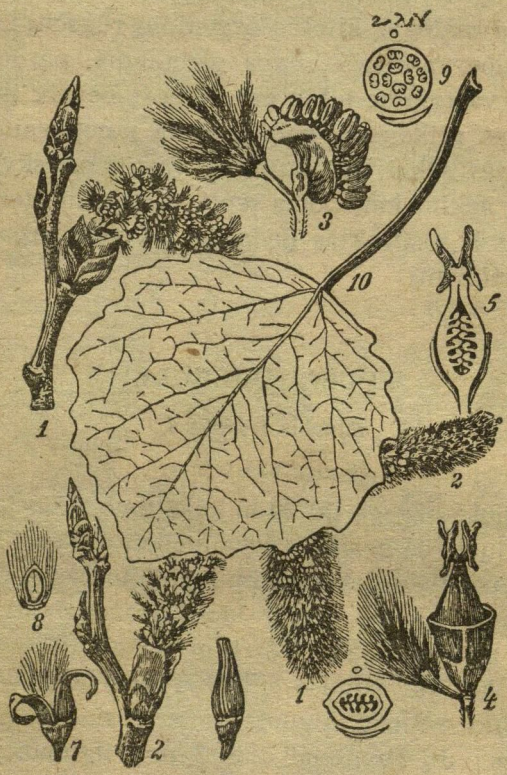

14 pav. **Epušė.** 1. Šakelė su vyriškų žiedų žiedyne. 2. Šakelė su moteriškų žiedų žiedyne. 3. Vyriškas žiedas. 4. Moteriškas žiedas ir šalia jo diagrama. 5. Išilgai perpiautas moteriškas žiedas. 6. Uždaras vaisius. 7. Prinokęs, atsivožęs vaisius. 8. Padidinta sėkla. 9. Vyriško žiedo diagrama. 10. Lapas

paratai žmogaus organizmą veikia beveik vienodai. Geriausiai jie veikia tada, kai yra tarp savęs sumaišyti lygiomis dalimis. Epušės vaistų veikimas yra pagrįstas kartaus skonio substancijomis, tarp kurių pirmiausia turi reikšmės gliukozidai, salicinas ir populinas.

Geriausia yra vaistus gaminti iš šviežios, nedžiovintos epušės medžiagos. Tam reikalui švieži lapai, žievė ir pumpurai labai smulkiai sutrinami į tyrelę, kuri vėliau suminkoma su smulkiais cukraus milteliais ir iš gautos masės formuojami žirneliai tokio didumo, kad kiekviename jų būtų po 0,125 g epušės medžiagos. Tokių vaistų suaugęs žmogus priima 3 kartus per dieną po vieną žirnelį. Kai techniškai neįmanoma žirnelių pasigaminti, kai kas iš šviežios epušės medžiagos spaudžia sultis, jas sumaišo lygiomis dalimis su 95° spirito ir mišinį geria 3 kartus per dieną po 10 lašų. Kada ir to negali pasidaryti, epušės medžiagą džiovina 65°C temperatūroje ir vėliau iš jos verda arbatą. Tam reikalui deda 1 arbatinį šaukštelį sausos medžiagos į vieną stiklinę vandens. Arbatą geria 3 kartus per dieną po vieną valgomą šaukštą. Epušės preparatai pirmiausia yra vartojami nuo pūslės uždegimo ir nuo kitokių jos nenormalumų ypač senesniame žmogaus amžiuje.

ERŠKĖTIS

Rosa canina L.

(Rosaceae šeimos)

Be šitos, mūsų krašte gana retai sutinkamos erškėčių rūšies, Lietuvoje auga dar ir kitos kelios rūšys. Iš jų dažniausiai sutinkamos krūmuose, pamiškėse, šlaituose **Rosa rubiginosa L.** ir **Rosa glauca Vill.** Visų Lietuvoje augančių arba soduose auginamų erškėčių vaisiai ir jų sėklos beveik vienodai tinka vaistams gaminti. Tam reikalui erškėčių vaisiai renkami visai prinokę, bet dar prieš šalnas. Jie išilgai perskeliami, kad geriau būtų sėklas išimti. Minkštimas pradžioje džiovinamas, iki jis gerokai apvys, paprastoje temperatūroje, bet baigiamas džiovinti apie 50°C šildomoje temperatūroje. Sausa vaisių medžiaga laikoma gerai užvožtuose induose, kad neatidrėktų. Iš vaisių išimtos sėklos džiovinamos bet kur. Išdžiūvusių sėklų plaukeliai nutrinami ir nusijojami. Kai kas erškėčių vaisius džiovina ir vartoja sveikus, t. y. su sėklomis. Vaistinėse sveiki erškėčių vaisiai yra vadinami **Fructus Cynosbati totum,** o sėklos — **Semen Cynosbati.**

Erškėčių vaisiai yra daugiau už kitus augalus gausūs vitamino C ir kitokių organizmui svarbių medžiagų. Todėl jų arbata geriama pirmiausia visam organizmui sustiprinti (Tonicum). Ypač tinka gerti erškėčių arbatą,

žmonėms, sergantiems nefritu, albuminūrija, susijusia su inkstų ir pūslės negalavimais, o taip pat ir tiems žmonėms, kurių organizmas yra netekęs atsparumo vien dėl mėsiškų valgių. Arbata verdama iš 1—2 arbatinių šaukštelių sausų vaisių ir vienos stiklinės vandens. Tokios arbatos suaugę žmonės išgeria per dieną po dvi-keturias stiklines po valgio.

Sėklos, sumaltos į smulkius miltelius, priiminėjamos po mažą žiupsnelį (maždaug — po ¼—½ g) kelis kartus per dieną (galima kas valandą) tais atvejais, kai yra palinkimo akmenims inkstuose, tulžyje (Cholelithiasis) ir kt. atsirasti.

15 pav. **Erškėtis.** Žydinti šakelė. Atskirai — piestelė, sveikas ir išilgai perskeltas vaisius

Aukščiau minėto stiprumo išvirta arbata vien tiktai iš vaisių minkštimo yra geriama nuo žarninių bakterijų (Bacterium coli).

Erškėčių lapai taip pat turi savyje apsčiai C vitamino. Todėl iš jų arbatą taip pat galima sėkmingai naudoti kasdieniniu gėralu.

Be to, iš išvalytų žalių vaisių patartina yra gaminti vaikučiams kiek galima daugiau skanėstų — kompoto, marmelado, sulčių ir kt. — pavidalu. Kad neigiamai erškėtis veiktų, nepastebėta.

GAILIS

Ledum palustre L.

(Ericaceae šeimos)

Gailis yra durpingų, pelkėtų pušynų augalas, užaugąs apie vieną metrą aukštumo. Jo šaknys ir senesni stiebai visai sumedėję, o jaunos šakelės minkštesnės, veltiniškai plaukuotos, rūdiškai rausvos spalvos; lapeliai pražanginiai, lygiakraščiai, trumpakočiai, standūs, žiemą nenukrinta, bet esti nusvirę, viršutinėje pusėje blizgą, pliki, o apatinėje — plaukuoti, žemyn raitytais krašteliais; žiedeliai maži, surinkti į tankias skėtelio pavidalo žiedynes stiebo ir šakelių viršūnėse; žydi gegužės-birželio mėn. Visas augalas stipriai ir nemaloniai kvepia, **gana nuodingas.**

Vaistams yra vartojamos žydinčios viršūnės su lapais. Jos renkamos sausą dieną, džiovinamos pagreitintu būdu natūralioje džiovykloje, ne saulėje, ir laikomos standžiai užvožtuose induose.

Gailiuose yra šios svarbiausios veikiančiosios cheminės medžiagos: gliukozidas erikolinas,

eterinis aliejus su kamparišku savybių seskviterpenalkoholiu, arbutinas, tam tikros rauginės medžiagos ir kt.

Didesnėmis dozomis jos veikia paralyžiuojamai širdį, alsavimo organus ir gimdą. Išoriniai gailio preparatai (Spiritus Ledi palustris, Emplastrum Ledi palustris ir kt.) erzinamai veikia odos paviršių. Vidutinėmis terapeutinėmis dozomis gailių žolė **(Herba Ledi palustris)** yra vartojama tinktūros, sirapo, arbatos pavidalu nuo įvairių formų podagros, reumatinių skausmų. Tam reikalui geriau yra arbatą gaminti šaltu būdu, imant ½ arbatinio šaukštelio žolės į vieną stiklinę vandens. Žolė merkiama šaltame vandenyje aštuonioms valandoms laiko, paskui skystimas nukošiamas ir geriamas po vieną stiklinę per dieną.

16 pav. **Gailis.** Gailio šakelė žiemą

Nėščioms moterims ir silpnos širdies žmonėms gailio vaistai yra vengtini. Stipresnis gailio nuoviras bei jų sausa žolė, sugrūsta į miltelus, yra vartojama plauti arba barstyti nuo įvairių parazitinių vabzdžių ir nuo kandžių.

17 pav. **Gervauogė.** a. Šiemetinė žydinti šakelė su vaisiais. b. Išsišakojus žydinti viršūnė

GERVAUOGĖ

Rubus caesius L.

(Rosaceae šeimos)

Mūsų pamiškėse ir krūmuose auganti gervauogė savo išvaizda ir chemine sudėtimi turi daug bendro su krūmine aviete. Nuo pastarosios ji pirmiausia skiriasi tuo, kad uogos yra tartum dulkėtu paviršiumi, taurelė neatsivėpus, prisiglaudusi prie vaisių, augliai šliaužią, silpniau dygliuoti.

Gervauogės lapai **Folia Rubi caesii)** ir šiemetiniai ūgiai **(Stipites Rubi caesii)** vaistams ir kasdieninei arbatai yra naudojami taip, kaip ir krūminės avietės.

GLUOSNIS

Salix L.

(Salicaceae šeimos)

Žilvitis, blindė, virbis, karklai tai vis botanikų vadinami skirtingų rūšių gluosniais. Vien tik Lietuvoje tokių rūšių yra žinoma 17. Vienos jų auga drėgnuose miškuose, upių krantuose, kitos auginamos pakelėse, sodybose ir kitur.

Vaistams gaminti tinka beveik visų gluosnio rūšių jauna žievė. Ji lupama daugiausia nuo tų rūšių, kurių gausiau auga gamintojo gyvenamoje vietoje. Pas mus dažniausiai auga balta-

18 pav. **Gluosnis.** A. Šakelė su vyriškais žiedais. B. Vyriškas žiedas. C. Žiedynė su moteriškais žiedais. D. ir E. Atskiri moteriški žiedai. F. Vaisius natūral. didumo. G. Vaisius, padidintas. H. Atskira sėkla, padidinta.

sis gluosnis (Salix alba L.), migdolapis gluosnis (Salix amygdalina L.), ausytasis gluosnis (Salix aurita L.), gluosnis blindė (Salix caprea L.), trapusis gluosnis (Salix fragilis L.), gluosnis virbis (Salix pentandra L.), žilvitis (Salix viminalis L.) ir kt. Jų žievė lupama kuo anksčiau pavasarį nuo 2 — 3 metų amžiaus medelių arba šakų ir pagreitintu būdu, džiovinama apie 60°C temperatūroje.

Gluosnio žievė **(Cortex Salicis)** turi daug svarbių cheminių substancijų. Iš jų svarbiausia veikianti medžiaga yra gliukozidas salicinas.

Stambiai sugrūstos (ne geležiniame inde) gluosnio žievės

2 arbatiniai šaukšteliai aštuonioms valandoms merkiama ½ litro šalto vandens, kuris vėliau nukošiamas ir išgeriamas tris kartus per 12 valandų.

Gluosnio žievės vaistai yra vartojami nuo neuralginių galvos skausmų, nuo sąnarių reumato, nuo vidinių kraujavimų ir nuo kai kurių seksualinių neuralgijų, pvz. Anaphrodisiacum.

GUDOBELĖ

Crataegus monogyna Jacq

(Rosaceae šeimos)

Gudobelė gana dažnai sutinkama krūmuose, šlaituose kaip sulaukėjęs medelis. Mūsų krašte gudobelė, laisvai augdama, užauga iki 5 metrų aukštumo, bet paprastai ji tankiai sodinama ir karpoma geroms gyvatvorėms formuoti.

Gudobelės lapai gana giliai skeltais krašteliais į 3—5 smailiagales skiauteles; šakelės plikos, spygliuotos; žiedai balti ant smulkiai plaukuotų žiedkočių; vaisiai šermukšnio pavidalo, raudoni, su vienu kauliuku; žydi gegužės-birželio mėn.

Vaistams gaminti yra vartojami gudobelės žiedai **(Flores Crataegi)**, lapai (Folia Crataegi), vaisiai (Fructus Crataegi) ir jaunų šakelių žievė (Cortex Crataegi).

Cheminės sudėties atžvilgiu šitie augalo organai dar nepakankamai ištirti. Iš jų vaistinėse yra gaminami ekstraktai, tinktūros ir kt.

Visi gudobelės preparatai terapijoje yra vartojami širdies veikimui ir kraujo apytakai re-

19 pav. **Gudobelė.** 1. Žydinti šakelė. 2. Vaisius. 3. Skersai perpiautas vaisius

guliuoti, ypač tada, kai širdies preparatai tenka ilgesnį laiką vartoti.

Šiaip žmonės daugiausia vartoja gudobelės žiedų vaistą arbatos pavidalu. Tam reikalui

žiedai skinami giedrią dieną ir džiovinami ne saulėje.

Iš 2—4 arbatinių šaukštelių sausų žiedų ir vienos stiklinės vandens verdama arbata, kuri po 1 valgomąjį šaukštą išgeriama per dieną. Tokią arbatą dažniausiai geria senyvo amžiaus žmonės, negaluodami miokarditu, sirgdami Basedowo (Bazedo) liga, angina pectoris, nemiga, ūžimu ausyse, klimakteriniame amžiaus laikotarpyje nuo baimės jutimo ir pan. Tiems patiems reikalams kai kas vartoja po žiupsnelį (iki 1—5 g) per dieną sausų, į smulkius miltelius sutrintų gudobelės žiedų.

IEVA

Prunus Padus L.

(Rosaceae šeimos)

Ieva užauga iki 15 m aukštumo. Jos lapai pražanginiai, elipsiškai pailgi, dvigubai dantytais kraštais, pliki, ploni. Lapakotis turi dvi ties plokštele liaukeles. Žiedai balti, sukrauti į kabančias kekes šakelių viršūnėse. Taurelė ir vainikėlis penkialapiai, apie 20 kuokelių. Vaisiai žirnio didumo, rutuliški, juodai blizgančiu paviršiumi, viduje su kauleliu.

Ieva auga apydrėgnėse, paunksnėtose miškų vietose, žydi gegužės mėn.

Vaistams kai kas vartoja žiedus (Flores Pruni Padi) ir jaunų šakelių žievę (Cortex Pruni Padi). Jų veikimas yra tas, kad turi įvairiose augalo dalyse gliukozido amigdalino. Iš šviežios, nedžiovintos žievės, labai gerai sutrintos su cukrumi yra kai kur gaminami milteliai. Jie geriami 2—3 kartus per dieną nuo spazmiškų skausmų tiesiojoje žarnoje. Tam reikalui kiekviename miltelyje turi būti tiktai po 0,025 g žievės medžiagos. Stipresnės dozos gali sukelti vėmimą, viduriavimą ir galvos skausmus.

20 pav. **Ieva.** Ievos žiedynė

Iš šviežių žiedų destiliacijos būdu yra gaminamas kvapus ievos vanduo, kuriuo žmonės plauna traškanojančias akis, tame vandenyje sumirkytus skudurėlius deda prie atkaklesnių egzemų, dedervinių ir kt. Taip pat nuo egzemų vartoja ne tiktai vandenį, bet ir žievės nuovirą, paruoštą iš 1—2 arbatinių šaukštelių žievės vienai stiklinei vandens.

JUODALKSNIS

Alnus glutinosa Gaertn.

(Betulaceae šeimos)

Dažnai mūsų krašte augąs medis auga iki 25 m aukštumo. Jis mėgsta veistis šlapiose miškų vietose, paupiais, pakrantėse ir kt. Juodalksnio jauni lapai limpa prie pirštų, o seni — apatinėje savo pusėje, gyslelių kampuose turi plaukelių kuokšteles; žievė tamsi, linkus pleišėti, trupėti.

Lietuvoje žmonės vartoja juodalksnio jaunų medelių žievę **(Cortex Alni glutinosae)**, šviežius lapus ir kankorėžėlių pavidalo vaisius **(Fructus Alni glutinosae)**.

Žievėje ir vaisiuose yra iki 20% rauginių medžiagų, emodino ir kt., o lapuose — kai kurių dervinių rūgščių, glutinolio ir kt.

Žievė lupama pavasarį ir džiovinama bet kur. Jos nuovirą (1 arbat. šaukštelis žievės — į vieną stiklinę vandens) geria nuo drugio; stipresniu žievės nuoviru skalauja gerklę ir burną nuo įvairių uždegimų, suerzinimų. Į tyrelę sugrūstus lapus deda prie įvairių sutinimų, ypač — prie pritvinkusių ir nuo to sukietėjusių krūčių, laiko burnoje nuo dantų skaudėjimo ir jų smegenų uždegimo, tokia pat tyrele vakare apdedami kojų pirštai nuo jų sutinimo ir šutimo. Visais čia paminėtais atvejais juodalksnio lapai

geriau padeda, kai jie yra sugrūsti lygiomis dalimis su šviežiais garbiniuotųjų mėtų lapais.

Juodalksnio vaisiai renkami rudenį, kol jie yra dar uždari, t. y. su sėklomis, džiovinami ne

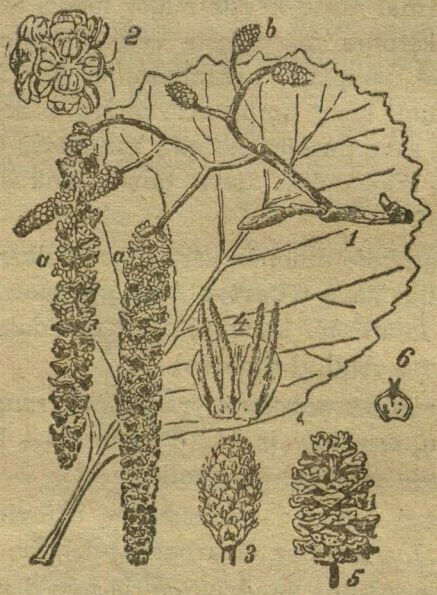

21 pav. **Juodalksnis.** 1. Šakelė su vyrišk.-a ir moterišk.-b žiedynėmis. 2. Atskirai padidinti vyriškieji žiedai. 3. Juodalksnio vaisius (kankorėžėlis). 4. Atskirai padidintas moteriškas žiedas. 5. Prinokęs kankorėžėlis. 6. Sėkla.

per karštoje krosnyje ir sugrūdami į smulkius miltelius. Tokie milteliai rytais ir vakarais geriami su vandeniu po 1—4 arbatinius šaukštelius nuo kraujinės.

Gyvuliams tokiu pat būdu duodama atitinkamai didesnė arba mažesnė doza, pvz. karvei užtenka po 4 valgomus šaukštus du kartus per dieną.

Baltalksnis tokio gydomo veikimo neturi.

KARKLAVIJAS

Solanum Dulcamara L.

(Solanaceae šeimos)

Karklavijas yra medžiais apaugusių paupių, drėgnų pakrūmių augalas, užaugąs puskrūmiu apie 1—1½ m aukštumo. Jo stiebas pusiau vijoklinis, apačioje sumedėjęs, o arčiau viršūnės — žolėtai minkštas, plačia šerdimi; lapai kotuoti, lygiakraščiai, apatinėje plokštelės dalyje dažnai turį po 1—2 auseles; žiedeliai šviesiai violetinės spalvos, geltonais kuokeliais, susibūrę į kekeles; žydi birželio-rugpiūčio mėn.; vaisius yra kiaušinėlio formos, raudonos spalvos, sultingos uogos su baltomis, inksto pavidalo sėklomis.

Karklavijas priklauso prie **nuodingųjų augalų**, ypač pavojingos jo gražios uogos.

Vaistams yra vartojamos vien tiktai žolėtosios karklavijo stiebo dalys be lapų; jos vaistinėse yra vadinamos **Stipites Dulcamarae.** Tam reikalui stiebeliai nupiaustomi vėlai rudenį, žiemą arba anksti pavasarį, smulkiai sukapojami (kaip kapotinė-akselis) ir džiovinami bet kur.

Kramtomo stiebo skonis pradžioje yra kartus, vėliau darosi erzinančiai saldus.

Svarbiausios stiebelių veikiančiosios sudėties dalys yra: soleneinas, dulkamaretinė rugštis, solaninas ir daug kitų.

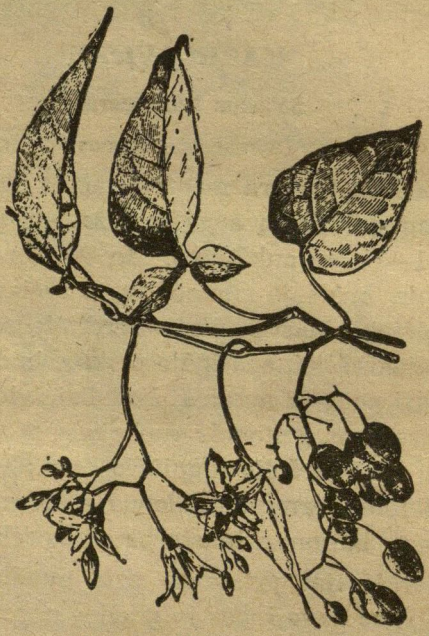

22 pav. **Karklavijas.** Žydinti šakelė su vaisiais

Iš stiebelių vaistinėse yra gaminamas ekstraktas (Extractum Dulcamarae fluidum), kuris geriamas su cukrumi arba medumi pasaldytu vandeniu po 5—10 lašų 2—6 kartus per die-

ną. Lietuvos žmonės iš karklavijo dažniausiai verda arbatą (1—2 arbatiniai šaukšteliai stiebelių — į vieną stiklinę vandens) ir ją šiltą geria po ½ stiklinės 2—6 kartus per dieną.

Taip pat vartoja ir sausus karklavijo stiebelius po 0,1 g 2—6 kartus per dieną. Tam reikalui stiebeliai sutrinami į smulkius miltelius, kurie sumaišomi su cukraus milteliais ir tada stropiai sveriama tiksliomis svarstyklėmis tokiu apskaičiavimu, kad kiekviename miltelyje būtų 0,1 g karklavijo medžiagos.

Kai kurios odos ligos gydomos karklavijo vaistais. Šitie vaistai dažniausiai yra skiriami žmonėms, išbertiems įvairiais šlakais, niežtinčiais spuogeliais ir kt. Be to, juos žmonės geria nuo kosulio po persišaldymo, nuo bronchito, kaklo liaukų sutinimo, dusulio ir net nuo sifilio vietoj brangiųjų sarsapariliaus vaistų.

Visais atvejais karklavijo vaistai yra geriami pavalgius.

KLEVAS

Acer platanoides L.

(Aceraceae šeimos)

Mūsų paprastasis klevas, duodąs stalių dirbiniams puikią medieną, vaistų atžvilgiu yra dar neištirtas. Tiktai kaimo žmonės ne be pagrindo vartoja klevo šviežią ir ne perdaug raugintą su-

lą, kaip puikų ir sveiką gėralą. Kai kas šviežią sulą geria nuo skorbuto, o išgarintą iki sirapo tirštumo sulą šaukšteliais geria su šiltu pienu ir medum nuo bronchito.

Jaunų klevo lapų nuoviras dažo gerai išplautas vilnas geltonai, jei jos prieš tai yra pašutintos alūno skiedinyje, arba — tamsiai ruda spalva, jei jos prieš dedant į nuovirą yra pašutintos silpname geležies sulfato (Ferrum sulfuricum) skiedinyje.

Gerai išrūgusią klevo sulą galima vartoti valgiams vietoj acto.

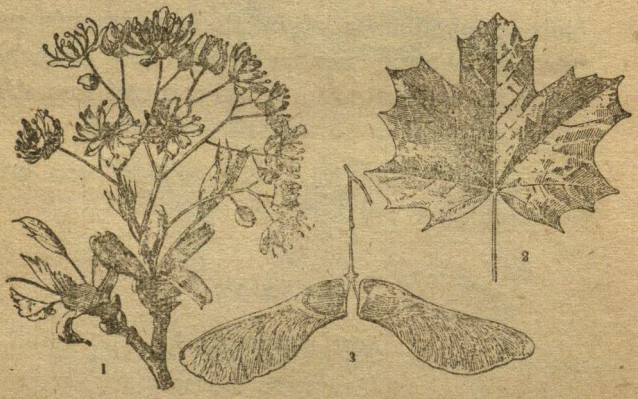

23 pav. **Klevas.** 1. Žydinti šakelė. 2. Lapas. 3. Prinokęs vaisius, nes sparneliai tarp savęs atsiskyrę

KRIAUŠĖ

Pirus communis L.
(Rosaceae šeimos)

Savo vaistingumu laukinė kriaušė glaudžiai susijusi su laukine obelimi. Todėl jos vaisiai ir šaknų žievė beveik vienodai yra paruošiama ir vartojama kaip obelies preparatai.

24 pav. **Laukinė kriaušė.** 1. Žydinti šakelė. 2. Išilgai perskeltas atskiras žiedas. 3. Išilgai perskeltas vaisius. 4. Žiedo diagrama

LAZDYNAS, RIEŠUTINIS

Corylus Avellana L.

(Betulaceae šeimos)

Visiems mums gerai žinomas medelis, nuo kurio vasaros pabaigoje taip mėgstame riešutus skinti. Be naudingų ir maistingų riešutų, kai

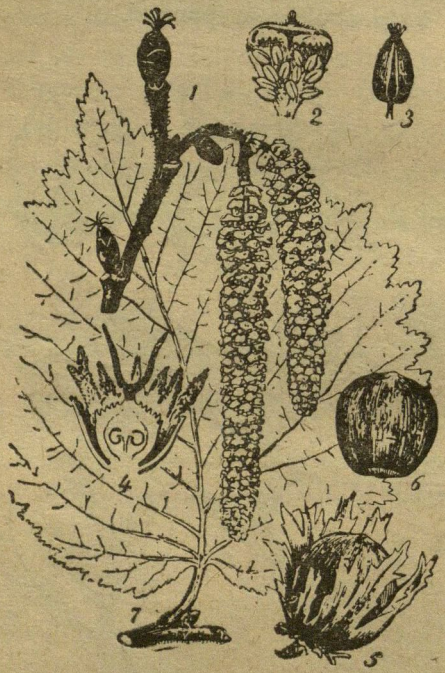

25 pav. **Lazdynas.** 1. Šakelė su vyrišk. ir moterišk. žiedais. 2. Atskirai padidintas vyrišk. žiedas. 3. Kuokelis. 4. Išilgai perskeltas moteriškasis žiedas. 5-6. Vaisiai (riešutai)

kas vaistams vartoja lazdyno vyriškąsias žiedynes, kabančias kirminukų pavidalo, vadinamuosius žirginius ir žievę.

Žirginiuose yra peptono, globulino, cholesterino, kartumynų, aliejinių medžiagų ir daug kitokių. Vaistams gaminti žirginiai renkami anksti pavasarį (apie kovo mėn. pradžią), kol iš jų dar nebyra žiedadulkės ir džiovinami apie 60°C temperatūroje.

Žirginių arbatą (1—2 šaukšteliai žirginių į vieną stiklinę vandens) žmonės geria po vieną-keturias stiklines per dieną nuo influencos, nuo plaučių uždegimo, o žievės nuovirą (1 šaukštelis žievės į vieną stiklinę vandens) — nuo drugio.

Iš lazdyno lapų kai kas geria kasdieninę sveiką arbatą.

MARENIKĖ, SKĖTINĖ

Chimaphila umbellata (L.) DC.

(Pirolaceae šeimos)

Mūsų žmonės marenikę geriausiai pažįsta ir mėgsta kaip malonų, visados gražiai žaliuojantį augalėlį. Lietuvos moterėlės ją vadina „barvinkos“, „stanauninko“ vardu ir renka miškuose namų vaistams virti.

Marenikė kai kuriuose mūsų krašto spygliuočių miškuose auga dar apsčiai, bet ji jau priklauso prie nykstančiųjų Lietuvoje augalų. Tą

reikia visados atsiminti ir marenikės neskriausti renkant vaistinguosius augalus.

Marenikė žydi rausvais žiedeliais birželio-liepos mėn. Ji užauga tiktai iki 25 cm aukštu-

26 pav. **Marenikė.** Visas žydintis augalas (apie 2 kartus sumažintas). Greta atskiras žiedas ir vaisius

mo. Stiebelis status, kampuotas. Lapeliai pleištiškai pailgi, nelygiai dantytais kraštais, blizgančiai žali, diržingi, menturiškai prie stiebo prisegti po 3—6 kartu. Žiedeliai ant ilgoko kotelio, nusvirę, susibūrę į skėtelio pavidalo kekeles.

Vaistams yra vartojamas visas augalas, tik be šaknų. Tam reikalui jis neraunamas, bet atsargiai nukerpamas žemiau lapų žydėjimo metu ir džiovinamas gerai vėdinamoje pastogėje.

Išdžiūvusi medžiaga turi būti natūralinės spalvos, nepajuodusi. Ji turi apie 4% rauginių medžiagų, gliukozidų, erikolino, arbutino ir kt.

Vaistinėse iš sausos ir žalios marenikės medžiagos, ten vadinamos **Herba Pirolae,** arba **Herba Chimaphilae,** yra gaminamas to paties vardo skystas ekstraktas, kuris geriamas po 10—20 lašų 3 kartus per dieną, ir tinktūra, geriama po 20—40 lašų 3 kartus per dieną.

Be to, dažniausiai yra verdamas nuoviras (Decoctum) iš 2—4 valgomų šaukštų stambiai sugrūstos marenikės — viename litre minkšto vandens.

Toks nuoviras yra geriamas 2—4 kartus per dieną pavalgius po vieną stiklinę.

Visais atvejais marenikės vaistai geriami kaip specifiniai nuo inkstų ir pūslės uždegimo ir nuo šių ligų pasekmių.

Kartais yra rekomenduojamas stipresnis marenikės nuoviras kaip vidinis vaistas vėžio žaizdoms plauti bei švirkšti, pvz. Carcinoma uteri sergant ir pan.

Vietoj marenikės tokiu pat būdu galima rinkti ir vartoti gausiai augančią **apskritalapę kriaušlapę,** dar kai kur vadinamą užgiriu, Pirola rotindufolia (L) Fernald.

OBELIS

Malus Communis Lam.

(Rosaceae šeimos)

Mūsų miškuose ir laukuose nesodintos obelys dažniausiai išauga iš kuriuo nors būdu prisibarsčiusių sukultūrintų obuolių sėklų. Dėl to pasitaiko jų daug įvairių formų, pasižyminčių lapų, šakelių skirtingomis savybėmis, vaisių forma, jų didumu ir kt. Tačiau beveik visų sulaukėjusių obelų vaisiai esti palyginti maži, rūgštūs ir nemalonaus skonio. Todėl tokie vaisiai vaistams gaminti geriau tinka negu kad kultūriniai obuoliai. Juose yra palyginti daug obuolinės, citrininės, gintarinės, pieninės ir rūgštelinės rūgščių, šiek tiek cukraus, rauginių ir daug kitokių medžiagų. Vaistams gaminti geriau tinka dar ne visai prinokę žali laukiniai obuoliukai bei jų sultys. Iš tokių obuoliukų farmacijos laboratorijose gana sudėtingu būdu yra gaminami labai vertingi preparatai, vadinami **Extractum ferri pomatum** ir **Tinctura ferri pomata**, kurie lašais geriami nuo mažakraujystės.

Šiaip naminio gydymosi praktikoje žalių laukinių obuoliukų šviežia sultis įvairiais kiekiais (po 1 arbat. šaukštelį iki ½ stiklinės) geriama 3 kartus per dieną (valgio metu) nuo nenormalios medžiagų apykaitos organizme ir ryšium su tuo — nuo per ankstyvų senėjimo požymių, nuo palinkimo egzemomis sirgti ir kt.

27 pav. **Obelis, laukinė.** Žydinti šakelė ir greta — atskiras žiedas, išilgai perskeltas

Be vaisių, taip pat yra vartojama laukinių obelų piršto storumo ir šaknų žievė **Cortex radicis Piri mali).** Ji lupama pavasarį ir džiovinama šildomoje džiovykloje ape 60°C temperatūroje. Šaknų žievėje, be kita ko, yra apie 4% kartaus gliukozido, vadinamo Phlorizinum, kuris užmušąs maliarijos plazmodijus, panašiai kaip chininas. Todėl laukinių obelų šaknų žie-

vę, sugrūstą į smulkius miltelius, kai kas geria penkis kartus per dieną po 1—2 g nuo drugio.

Laukinių obuoliukų nulupta ir išdžiovinta žievė tinka kasdieninei arbatai virti ir gerti ypač tiems, kurie turi netvarkingą virškinimą (Dispepsia), nesant uždegimo reiškinių.

RAUGERŠKIS

Berberis vulgaris L.

(Berberidaceae šeimos)

Raugerškis yra dar dažnai mūsų krašte užtinkamas medelis, užaugąs apie 2 m aukštumo. Jis veisiasi krūmuose ir atvirose vietose, šliaužiančiose kalvose, ne per toli nuo žmogaus gyvenamų vietų, mėgsta kalkingą žemę. Raugerškio mediena kieta, gelsvos spalvos; žievė šviesiai ruda; jo vytelės ir šakos yra apaugusios trišakiais spygliais, kurių pažastyse puokštėmis auga blakstieniškai dantytais kraštais lapeliai; geltonos spalvos žiedai yra sukrauti kabančiose kekėse; vaisiai yra pailgos, raudonos spalvos uogos; žydi birželio mėn. pradžioje.

Vaistams gaminti yra vartojama raugerškio šaknų žievė **(Cortex Berberidis radicis).** Ji lupama pavasarį ir džiovinama bet kur, galima ir saulėje. Svarbiausia žievės veikiančioji medžiaga yra alkaloidas Berberinas apie 1,3%.

Raugerškio žievė pirmiausia yra vartojama kaip specifinis vaistas nuo tulžies ir kepenų už-

28 pav. **Raugerškis.** A. Žydinti šakelė. B. Žiedas su taurėlapiais. C. Žiedas be taurėlapių. D. Vainiklapis su 2 liaukom. E. Atskiras kuokelis. F. Šakelė su prinokusiais vaisiais. G. Vaisius sveikas išilginiame piūvyje. H. Šakelė su spygliais žiemą

degimo, po drugio ligos padidėjusios blužnies elastingumui atstatyti, bet taip pat nuoviro pavidalu geriama ir nuo reumato, skrofulozo, virškinimui, mėnesinėms (Dysmenarrhoe) reguliuoti ir nuo daugelio kitokių vidinių ir išorinių ligų. Nuoviras verdamas iš 1 arbatinio šaukštelio žievės ir dviejų vandens stiklinių. Visa šita arbata gurkšniais išgeriama per dieną. Didesni raugerškio žievės kiekiai gali sukelti neigiamų pašalinių veiksmų.

Kai kas raugerškio uogas taip pat vartoja ir kaip skanų bei virškinimą reguliuojantį gėralą.

Uogos renkamos visai prinokusios ir džiovinamos krosnyje arba naudojamos žalios vynui gaminti bei kompotui virti. Uogose alkaloidų nėra. Jos turi be kita ko iki 6% citrininės ir obuolinės rūgšties. Virtų uogų sultys atmieštos vandenyje nedideliais kiekiais geriamos nuo troškulio, apetitui žadinti ir kt.

SERBENTAS, JUODASIS

Ribes nigrum L.

(Saxifragaceae šeimos)

Dar gana dažnai mūsų miškuose sutinkamas juodasis serbentas. Auga apydrėgnėse vietose, paupiais ir pašlaitėse. Jis užauga iki pusantro metro aukštumo, žydi apie gegužės mėn. pradžią žalsvais žiedais. Juodojo serbento uogos

savotiškai, apysaldžiai rūgštaus skonio, o lapai gana stipriai kvepia.

Vaistams yra vartojami lapai (**Folia Ribis nigri**). Jie renkami žydėjimo metu ir džiovinami natūralinėje džiovykloje, ne saulėje.

Iš 30 gramų sausų lapų — viename litre vandens verdama arbata, kuri geriama po 3 stiklines per dieną nuo reumato, nuo vandeninės ligos, nuo palinkimo prie akmenų inkstuose ir pūslėje.

Kai kas tokiu pat paruošimo būdu geria jaunas šakeles ir šaknų žievę nuo sauso kosulio ir nuo gerklės uždegimo.

Džiovintų juodojo serbento uogų stipresnis nuoviras yra vartojamas burnai skalauti ir gerti nuo įvairių jos uždegimų, nuo užkimimo ir pan.

SKIETMEDIS

Evonymus europaea L.

(Celastraceae šeimos)

Skietmedis užauga iki 6 m aukštumo medelis. Jis auga ne tiktai miškuose, bet dėl gražių, raudonų vaisių yra dažnai auginamas ir sodybose. Jaunos skietmedžio šakelės aštriai keturkampiškos, plikos; lapai priešiniai, smulkiai dantytais kraštais, smailūs; žiedai nepasižymi gražumu, smulkūs; vaisiai — keturiaskiautė, raudona dėžutė; žydi gegužės-birželio mėn.

Visas augalas nuodingas.

Vaistams vartojamas iš sėklų išspaustas riebusis aliejus. Juo tepama oda nuo įvairių parazitų, ypač niežais apsikrėtus ir veido išbėrimu (Impetigo contagiosa) susirgus.

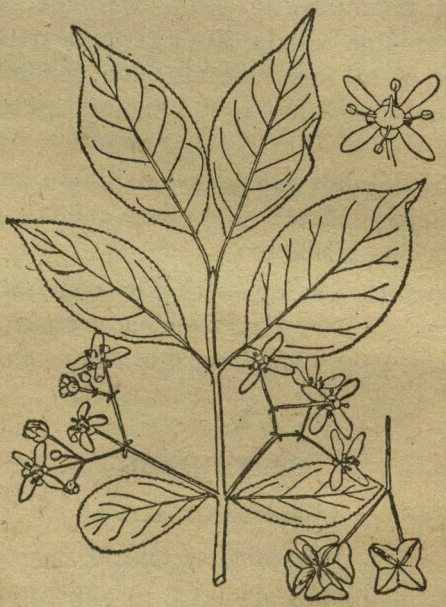

29 pav. **Skietmedis.** Žydinti šakelė ir greta atskiras žiedas ir 2 vaisiai

Kai kas anksčiau vartodavo vaisius staigiai paleisti viduriams ir vėmimui sukelti, bet vėliau nuo to atsisakyta, nes tai yra susiję su rimtu gyvybei pavojumi.

SKIRPSTAS

Ulmus campestris L.

(Ulmaceae šeimos)

Skirpstas dar dažnai pasitaiko Lietuvoje. Jis auga lapuotuose miškuose iki 20 m aukštumo. Jo lapai pražanginiai, prie kotelio į plotį nesimetriški, dvigubai dantytais kraštais, apatinėje plokštelės pusėje gyslelių kampuose dažnai turi

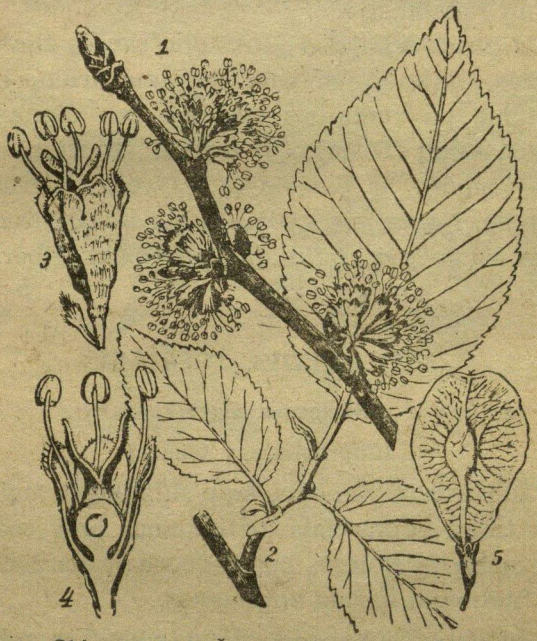

30 pav. **Skirpstas.** 1. Žydinti šakelė. 2. Šakelė su lapais. 3. Padidintas žiedas. 4. Tas pats žiedas išilgai perpiautas. 5. Padidintas sparnuotas vaisius

plaukelių kupstelį. Žydi balandžio mėn., dar neturėdamas lapų. Vaistams yra vartojama vidurinė jaunų šakelių žievė **(Cortex Ulmi interior)**. Tam reikalui nuo nuluptos žievės yra nuskutamas paviršinis, sukietėjęs kamštienos sluoksnis. Taip paruošta ir smulkiai supiaustyta žievė džiovinama bet kur, galima džiovinti ir saulėje.

Tokioje žievėje yra apie 3% rauginių ir gleivinių medžiagų, fitosterino ir daug kitokių cheminių substancijų.

Iš pusės arbatinio šaukštelio sausos žievės ir vienos stiklinės vandens verdama arbata, kuri geriama po vieną-tris stiklines per dieną nuo viduriavimų (Diarrhoea) ir pan. Stipresniu žievės nuoviru ir šviežiais, į tyrelę sugrūstais skirpsto lapais yra gydomos kai kurios išorinės odos ligos, pvz. pūliuoją, chroniški išbėrimai ir kt.

ŠEIVAMEDIS, JUODASIS

Sambucus nigra L.

(Caprifoliaceae šeimos)

Juodasis šeivamedis, kaip sulaukėjęs augalas, yra tiktai retkarčiais užtinkamas arti sodybų esamuose miškuose, bet soduose ir darželiuose jis Lietuvoje dažnai auginamas.

Juodasis šeivamedis užauga apie 5 m aukštumo. Jo jauna žievė žalsva, nemaloniai kvepia, o sena — sueižėjusi, pilkšva; lapai priešiniai,

neporiniai plunksniški; žiedai sudėti į netikrųjų skėtelių žiedynes penkiais pagrindiniais stipinėliais; žydėjimo metu žiedynės stačios, o vėliau nusvyra; vaisiai apskriti, pradžioje žalios, o vėliau violetiškai juodos spalvos su kraujo rau-

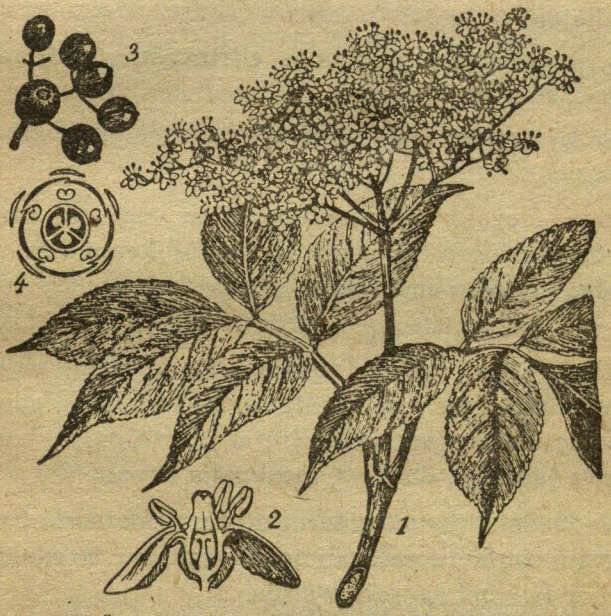

31 pav. **Šeivamedis.** 1. Žydinti šakelė. 2. Perskeltas žiedas. 3. Prinokę vaisiai kekėje. 4. Žiedo diagrama

donumo sultimis viduje; žydi gegužės-birželio mėnesį.

Vaistams gaminti yra vartojami juodojo šeivamedžio žiedai **(Flores Sambuci)**, vaisiai **(Fructus Sambuci)**, vaisių sultys **(Succus Sambuci)** ir

žievė (**Cortex Sambuci**). Visos šitos augalo dalys turi daug įvairių, gana stipriai veikiančių cheminių substancijų. Svarbiausios jų yra šios:

a. žieduose: nitrilgliukozidas, saponinai, cholinas, rauginės ir dervinės medžiagos, eterinio aliejaus ir kt.

b. vaisiuose: obuolinės, citrininės, valerijoninės, acto rūgščių ir kt.

c. lapuose: alkaloidas sambucinas, monogliukozidas sambunigrinas ir kt.

d. žievėje: vidurius drastiškai veikianti derva, rauginė medžiaga, tam tikros kvapiosios ir alkaloidingos medžiagos.

Tad, ne atsargiai vartojant juodojo šeivamedžio vaistus, galima apsinuodyti. Apsinuodijimo simptomai yra: vėmimas, seilių ėjimas, odos suerzinimas, gerklės perštėjimas, svaigulys, baimės jausmas, dusulys, mėšlungis ir pan.

Žiedai skinami giedrią dieną, džiovinami pagreitintu būdu natūralioje džiovykloje, ne saulėje ir laikomi sausoje vietoje.

Arbata iš 1—2 arbatinių šaukštelių sausų žiedų ir vienos stiklinės vandens yra geriama po vieną stiklinę 1—3 kartus per dieną nuo gripo, tymų, nuo įvairių persišaldymo pasekmių, prakaitavimui sukelti, kaip diaphoreticum ir antineuralgicum, taip pat nuo ausų, dantų skaudėjimo ir net nuo dusulio.

Prinokusių vaisių išspaustos sultys geriamos vieną kartą per dieną (prieš gulant) po 20 g, kaip specifinis vaistas nuo neuralginių ir išijo skausmų. Norint tokių sulčių atsargą išlaikyti ilgesnį laiką, jos konservuojamos su 20% spirito priemaiša ir laikomos vėsioje vietoje.

Arbata iš 1 arbat. šaukštelio sausų vaisių ir vienos stiklinės vandens yra geriama po vieną stiklinę per dieną nuo vidurių užkietėjmo (Obstipatio) vienkart su spazminiu šlapimo užsilaikymu.

Surinkti prinokę vaisiai pradžioje džiovinami saulėje, o baigiami džiovinti krosnyje apie 60°—70°C temperatūroje. Vaisių atsarga laikoma sausoje vietoje, kad neatidrėktų.

Lapų arbata ir ištrauka (Tinctura) yra vartojama daugiau homeopatiškai gydant nuo įvairių neuralginių skausmų.

Lapai skinami žydėjimo metu ir džiovinami ne saulėje.

Arbata iš 1 arbatinio šaukštelio stambiai sugrūstos žievės — vienoje stiklinėje vandens yra geriama po vieną-dvi stiklines per dieną viduriams paleisti; tai ypač tinka inkstų (Nephritis) ir pūslės uždegimu sergantiems.

Žievė lupama tiktai nuo šakų arba nuo jaunų, lygiu žievės paviršiumi stiebų. Ji džiovinama bet kur.

ŠERMUKŠNIS

Sorbus aucuparia L.

(Rosaceae šeimos)

Šermukšnis dažnai sutinkamas medis miške, krūmuose ir auginamas sodybose. Jis užauga iki 15 m aukštumo, žydi gegužės, birželio mėn. Žiedai kvepia nemaloniai; vaisiai taip pat pasižymi savo karčiai gaižiu skoniu. Šermukšnio vaisiai gana gausūs įvairių cheminės sudėties substancijų.

Pirmiausia iš jų pažymėtinos yra šios: Sorbininė rūgštis, vitaminas C, obuolinė, citrininė, gintarinė, vyno rūgštys ir daug kitokių elementų. Jų tarpe yra truputys (apie 0,007 g — 2000 št. uogų) tik sėklose nuodingos ciano rūgšties.

Vaistams yra vartojami šermukšnio vaisiai (uogos). Jie skinami tada, kai jau visai parausta (apie rugsėjo mėn.), džiovinami saulėje arba šildomoje džiovykloje.

Iš sausų šermukšnio vaisių šaltu būdu yra gaminama arbata. Ji paruošiama taip: 1 arbatinis šaukštelis vaisių 8 valandoms merkiamas į vieną stiklinę vandens. Paskui nukoštas vanduo išgeriamas per dieną. Tokia šermukšnio arbata yra geriama kaip švelnus vaistas palaidiems viduriams reguliuoti ir nuo palinkimo prie akmenų inkstuose (Nephrolithiasis).

ŠUNOBELĖ

Rhamnus cathartica L.

(Rhamnaceae šeimos)

Šunobelė auga iki 4 m aukštumo. Jos subrendusių šakų galai baigiasi smailiu akstinu. Lapai priešiniai, smulkiai ir nelygiai dantytais kraštais. Žiedai smulkūs, žalsvi, vienalyčiai. Vaisius — žirnio didumo kaulidė su 4 kauliukais. Žydi gegužės-birželio mėn. Šunobelė savaime veisiasi pamiškėse, krūmuose ir kai kas ją sodindavo gyvatvorėms. 1934 m. Ž. Ū. Ministerijos išleistu įsakymu šunobelė yra naikintinas augalas, kaip tarpinis javų rūdžių nešėjas.

Vaistams gaminti yra vartojami pribrendę vaisiai, kurie vadinami **Fructus Spinae cervinae.** Jie renkami tiktai tada, kai jų spalva pajuosta ir džiovinami apie 50°C temperatūroje.

Šunobelės vaisiai yra vartojami kaip laisvinantis (Purgans) ir kartu — šlapimą varantis (Diureticum) vaistas ypač medžiagų apykaitos chroniškiems susirgimams esant. Čia svarbiausios veikimo cheminės sudėties dalys yra Rhamnoemodinum, Rhamnocathartinum ir kt.

Iš šunobelės vaisių yra gaminama gana daug įvairių gydomųjų preparatų. Paprasčiausias, gal ir geriausias, vaistas yra šaltu būdu pagaminta arbata. Tam reikalui imama 2 arbatiniai šaukšteliai sausų vaisių į vieną stiklinę kamba-

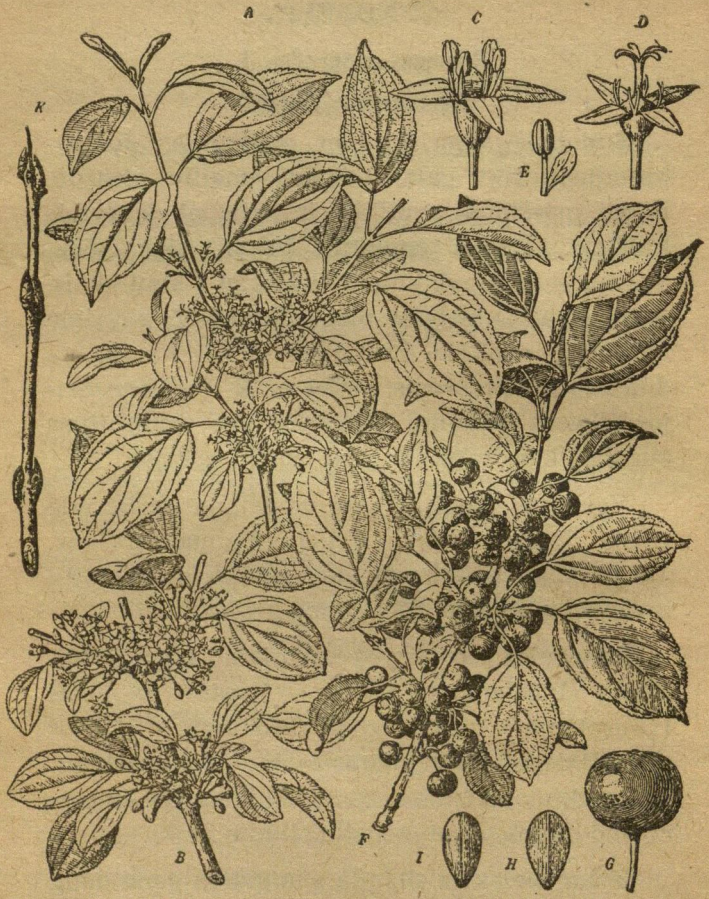

32 pav. **Šunobelė.** A. Žydinti šakelė su piesteliniais (moteriškais) žiedais. B. Žydinti šakelė su kuokeliniais žiedais (vyriškas). C. Atskiras vyriškas žiedas. D. Moteriškas žiedas. E. Kuokelis su priaugusiu vainiklapiu. F. Lapuota šakelė su prinokusiais vaisiais. G. Vaisius. H. Vaisius su pašalintu jo minkštimu. I. Sėka. K. Šakelė žiemą

rio temperatūros vandens. Tuo būdu išmirkę vaisiai po 8 valandų nukošiami; nukoštas vanduo geriausia gerti prieš gulant vakare.

Žymiai stipresnė išgerta arbata gali sukelti vėmimą ir stiprų vidurių paleidimą (Drasticum) su skausmais.

UOSIS

Fraxinus excelsior L.

(Oleaceae šeimos)

Paprastas, mūsų krašte visur užtinkamas uosis užauga iki 30 m aukštumo. Jo lapai priešiniai, sudėtiniai iš neporinių dalių; pumpurai aksominiai juodos spalvos; žiedai dvilyčiai, neryškūs; žydi balandžio mėnesį, dar prieš lapams sužaliuojant; vaisiai sparnuoti, su riešutėlio pavidalo sėkla.

Vaistams yra vienodai vartojami lapai **(Folia Fraxini excelsioris)** ir nestorų šakų arba jaunų medelių lygiu paviršiumi žievė **(Cortex Fraxini excelsioris)**. Juose yra šios svarbesnės veikiančiosios cheminės substancijos: kartaus skonio gliukozidas Fraxinas, Inozitas, Mannitas, raginės medžiagos ir kt.

Iš žievės arba lapų bei iš jų mišinio verdama arbata (2 arbat. šaukšteliai mišinio ir viena stiklinė vandens), kuri dalimis geriama per dieną

nuo chroniško raumenų reumato, esant jeknų, tulžies ir inkstų palinkimui akmenims augti.

Stipresnis žievės ir lapų nuoviras vartojamas plauti arba pavilgams daryti nuo vočių. Tam pačiam reikalui dar geriau tinka švieži lapai ir žievė, smulkiai sugrūsti į tyrelę, kuria votys tepamos kaip tepalu.

33 pav. **Uosis.** 1. Šakelė žydi dar lapams nesusprogus. 2. Atskirai pridėtas žymiai vėliau užaugęs lapas. 3. Dvilytis žiedas (sumažintas). 4. Vyrišk. žiedas. 5. Vaisius. 6. Tas pats vaisius be sparnelio. 7. Vaisiuje matomas baltas gemalas

VIRŽIS

Calluna vulgaris Salisb.

(Ericaceae šeimos)

Viržiai masiškai auga Lietuvoje ypačiai spygliuočių miškuose. Jie dera tik sausose, smėlingose dirvose, tiek ir durpynuose. Stiebai šakojasi ir užauga krūmelio pavidalo iki vieno m aukštumo, lapeliai žvynelių pavidalo, susiglaudę keturiomis eilėmis; žiedeliai maži, violetiškai

34 pav. **Viržis.** 1. Žydinti viršūnė. 2. Padidintas žiedas. 3. Tas pats žiedas išilgai perskeltas. 4. Prasiskėtęs vaisius (padidintas). 5. Žiedo diagrama

raudoni, sukrauti šakelių viršūnėse į tankias, beveik vienašales kekeles; žydi rugpiūčio-rugsėjo mėn.

Vaistams gaminti yra vartojami vieni žiedai arba žydinčios viršūnės. Jos skinamos pačiame žydėjime, džiovinamos natūralioje džiovykloje, ne saulėje.

Viržių žieduose **(Flores Callunae arba Flores Ericae)** yra šių svarbiausių veikiančiųjų substancijų: arbutino, erikolino, kvercitrino, karotino, alkaloido erikodinino, rauginės medžiagos ir kt.

Pastaraisiais laikais viržių žiedai kaip arbata yra geriami daugiausia nuo nemigo, bet pagrindinis jų veikimas buvo nuo seniai žinomas kaip vaistas sąnarių uždegimui (ypač esant Arthritis urica) gydyti.

Arbata verdama iš 1—2 arbatinių šaukštelių viržių ir vienos stiklinės vandens. Ji geriama nuo nemigo po vieną stiklinę prieš gulant arba po dvi tris stiklines per dieną sąnarius gydant.

ŽALČIALUNKIS

Daphne Mezereum L.

(Thymelaceae šeimos)

Žalčialunkis auga ne gausiai ir ne visur Lietuvoje, todėl jo kai kas dar gal ir nėra matęs. Geriausia jį galima pastebėti anksti pavasarį (apie balandžio mėnesį ir gegužės pradžią), kai žydi

gražiais rožiniais žiedeliais, susibūrusiais kekėmis dažniausiai po du tris žiedelius į krūvą. Žalčialunkis užauga iki 125 cm aukštumo, žydi dar neturėdamas lapų, o vaisius raudonų uogų pavidalu prinokina vasarą. Stiebas labai lankstus (beveik negalima nulaužti), žievė gelsvai pilkos

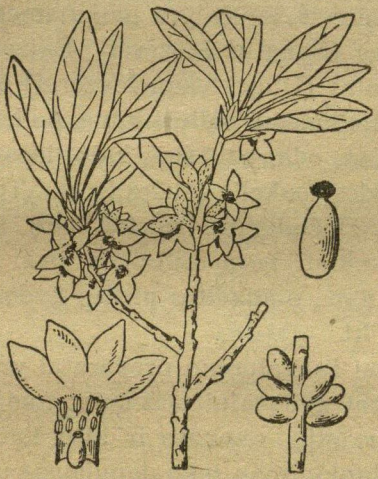

35 pav. **Žalčialunkis.** Žydinti šakutė, šakutės dalis su vaisiais, perskeltas apyžiedis su priaugusiais kuokeliais ir piestelė

spalvos, lapai pražanginiai, pliki, lygiakraščiai, standūs. Žiedeliai kvepia maloniai, bet sutrinti lapai kvepia šlykščiai; žievės skonis stipriai deginąs. Visas augalas stipriai nuodingas! Todėl jo vaistų negalima gerti

be gydytojo priežiūros. Išoriniam gydymui yra dažniausiai vartojama žalčialunkio žievė (**Cortex Mezerei**). Ji lupama, kai tik brazdas atšunta, suvyniojama į kamuoliukus ir džiovinama pagreitintu būdu. Žievėje yra dervingos medžiagos, vadinamos Mezereinu, gliukozido Daphninu, organinių rūgščių ir kt.

Vaistinėse iš žievės yra gaminamas tam tikras spiritas (Spiritus Mezerei), Extractum Mezerei, tepalas (Unguentum Mezerei) ir kt.

Visi šitie vaistai, palietę kūną, po kelių minučių suerzina odą, panašiai kaip ispanų musės (Cantharides) sukelia pūsles ir kt. Todėl, prieš vartojant žalčialunkio vaistus, odą reikia pabarstyti kokiais nors milteliais, pvz. talku, pataisais ir pan., o sukeltos pūslės gydomos cinko tepalu ar kt.

Išoriniai žalčialunkio preparatai yra vartojami, taip pat gydytojui prižiūrint nuo podagros, išijo, neuralgijų, reumato ir kitų ligų atvejais.

Žalčialunkio man teko daugiausia užtikti Punios miškuose, bet paskirai auga ir kituose Lietuvos miškuose.

SANTRAUKA

Lietuvos miškuose augančių sumedėjusių vaistingųjų augalų čia paminėta 39 rūšys. Jos priklauso 21 augalų šeimai. Vieni tų augalų yra tipiški miškų gyventojai, o 10,26% jų yra laikomi tiktai sumiškėjusiais augalais.

Pagal sumedėjimo laipsnį ir pagal ūgį suskirstę Lietuvos miškų sumedėjusius vaistinguosius augalus, gauname:

a. medžių ..... 38,46% rūšių
b. medelių ..... 23,08% „
c. krūmų ..... 5,13% „
d. puskrūmių ..... 12,82% „
e. krūmokšnių ..... 20,51% „

(žr. paskirstymo lentelę).

Augalų paskirstymo lentelė

Šeimos	Rūšių skaičius							
	Medžių	Medelių	Krūmų	Puskrūmių	Krūmokšnių	Sumiškėjusių	Farmakopėjinių	Liaudies vartojamų
Aceraceae	1	—	—	—	—	—	—	1
Berberidaceae ..	—	1	—	—	—	1	—	1
Betulaceae	2	1	—	—	—	—	—	3

Šeimos	Rūšių skaičius							
	Medžių	Medelių	Krūmų	Puskrūmių	Krūmokšnių	Sumiškėjusių	Farmakopėjinių	Liaudies vartojamų
Caprifoliaceae ..	—	2	—	—	—	1	1	1
Celastraceae	—	1	—	—	—	—	—	1
Cupressaceae ..	—	1	—	—	—	—	1	—
Ericaceae	—	—	—	—	5	—	2	3
Fagaceae	1	—	—	—	—	—	1	—
Labiatae	—	—	—	—	1	—	1	—
Loranthaceae ..	—	—	—	—	1	—	—	1
Oleaceae	1	—	—	—	—	—	—	1
Pinaceae	2	—	—	—	—	—	1	1
Pirolaceae	—	—	—	—	1	—	—	1
Rhamnaceae	—	2	—	—	—	—	1	1
Rosaceae	4	1	1	3	—	2	1	8
Salicaceae	2	—	—	—	—	—	—	2
Saxifragaceae ..	—	—	1	—	—	—	—	1
Solanaceae	—	—	—	1	—	—	—	1
Thymelaceae	—	—	—	1	—	—	—	1
Tiliaceae	1	—	—	—	—	—	1	—
Ulmaceae	1	—	—	—	—	—	—	1
Viso	15	9	2	5	8	4	10	29

Pagal pritaikymą visus šituos augalus skiriame į dvi grupes:

A. **Farmakopėjiniai** augalai sudaro 25,64% rūšių ir likusieji 74,36% yra vartojami.

B. **Liaudies medicinos** reikalams.

AUGALŲ SUSKIRSTYMAS PAGAL JŲ TAIKYMĄ

Terapeutinis taikymas	Augalų vardai
Plaučių ir bronchų ligos	
Bronchitas	Klevas, liepa
Chroniškas bronchitas ..	Karklavijas
Dusulys	Karklavijas
Sausas kosulys	Juodasis serbentas, Bruknė
Spazminis kosulys	Čiobrelis
Atsikosėjimas kraujais ..	Bruknė
Plaučių uždegimas	Lazdynas, Beržas
Skrandžio ligos	
Apetito stoka	Raugerškis
Virškinimui žadinti	Bruknė
Rūgšties perteklius skrandyje	Liepa
Virškinimui reguliuoti ..	Obelis, Raugerškis
Troškulys	Raugerškis
Žarnų ligos	
Viduriams paleisti	Šaltekšnis, Šunobelė, Šeivamedis

Pilvo išpūtimas	Čiobrelis
Palaidiems viduriams reguliuoti	Mėlynė
Dizenterija	Juodalksnis, Mėlynė, Ąžuolas
Chroniškas apendicitas.	Krūminė avietė
Kraujavimas	Bruknė
Viduriavimas	Ąžuolas
Spazmai tiesiojoje žarnoje	Ieva
Žarnų sloga	Ąžuolas
Hemorojus	Mėlynė
Hemoroidai	Ąžuolas
Smulkiosios dėlės	Krūminė avietė
Žarnų dėlės	Amalas
Žarnų bakterijos	Erškėtis

Jeknų ir tulžies ligos

Chologogum	Šaltekšnis
Jeknų uždegimas	Raugerškis

Inkstų ligos

Akmenys inkstuose	Šermukšnis
Inkstų uždegimas	Marenikė, Erškėtis
Diureticum	Kadagys, Šunobelė

Pūslės ligos

Pūslės uždegimas	Arkliauogė, Epušė (Drebulė), Marenikė
Pūslės sloga	Bruknė
Pūslės dezinfekcijai	Arkliauogė

Nosies, gerklės, ausų ligos	
Ausų skaudėjimas	Šeivamedis
Gleivinių sloga	Pušis
Nosies sloga	Avietė
Angina	Ąžuolas, Liepa
Užkimimas	Juodasis serbentas, Putinas
Širdies ligos	
Miokarditas, Angina pectoris	Gudobelė
Lyties organų ligos	
Carcinoma uteri	Marenikė
Poliucijos	Arkliauogė
Klimakterija	Gudobelė
Sifilis	Karklavijas
Burnos ir gomurio ligos	
Burnos uždegimas	Putinas, Juodalksnis
Skorbutas	Klevas
Stomatitis	Šaltekšnis
Dantų skaudėjimas	Juodalksnis
Nervų ligos	
Neuralgija	Šeivamedis, Žalčialunkis, Liepa
Neuralginis galvos skaudėjimas	Gluosnis
Neurastenija	Krūminė avietė

Baimės jutimas	Gudobelė
Epilepsija	Amalas
Galvos skaudėjimai	
Nemigas	Čiobrelis, Avietė, Viržis
Akių ligos	
Akių traškanojimas	Ieva
Odos ligos	
Odos sausas išbėrimas ..	Skietmedis, Pušis, Beržas
Pūliuojąs odos išbėrimas	Skirpstas
Niežtį spuogai ir šlakai ..	Karklavijas
Dedervinės	Ieva
Psoriasis	Mėlynė
Niežai	Skietmedis
Egzema	Ieva
Žaizdoms plauti	Krūminė avietė
Vėžio žaizdos	Marenikė, Bruknė
Odos uždegimas	Ąžuolas
Tarpupirščių šutimas ..	Juodalksnis
Votys	Liepa
Krūčių užkietėjimas	Juodalksnis
Kanopų skylimas	Eglė
Kraujo ligos ir bendras mitimo sutrikimas	
Terapeutinis taikymas	Augalų vardai
Reumatas	Bruknė, Beržas, Juodasis serbentas
Raumenų reumatas	Uosis

Podagra	Gailis, Žalčialunkis
Sąnarių reumatas	Gluosnis
Sąnarių uždegimas	Viržis
Išijas	Žalčialunkis, Liepa, Šeivamedis
Rachitas	Ąžuolas
Drugys	Obelis, Juodalksnis, Lazdynas
Peršalimas	Liepa, Avietė
Išblyškimas (Tonicum)..	Erškėtis, Ąžuolas
Mažakraujystė	Obelis, Kriaušė
Užimas ausyse	Gudobelė
Anemija	Krūminė avietė
Mėnesinės	Putinas, Raugerškis
Kraujo spaudimui mažinti	Amalas
Influencija, Gripas	Lazdynas, Liepa, Šeivamedis
Blužnies padidėjimas ..	Raugerškis
Arteriosklerozė	Kadagys, Amalas
Prakaitui varyti (Diaphoreticum	Liepa
Organizmui stiprinti	Čiobrelis
Vandeninė liga	Kadagys
Cukrinė liga	Mėlynės
Basedowo (Bazedo) liga	Gudobelė
Per ankstyvas senėjimas	Obelis

LIETUVIŠKI AUGALŲ VARDAI

	Psl.
Arkliauogė, miltinė	7
Amalas	31
Avietė	9
„ , krūminė	34
Ąžuolas	11
Baltalksnis	57
Barvinka	63
Beržas	36
Blindė	50
Bruknė	38
Čiobrelis	13
Eglė	39
Epušė (Drebulė)	41
Erškėtis	44
Gailis	46
Gervauogė	49
Gluosnis	49
Gudobelė	51
Ieva	53
Juodalksnis	55
Juodavietė	34
Kadagys	16
Karklavijas	57
Klevas	59
Kriaušė	61
Lazdynas	62
Liepa	18
Marenikė	63
Mėlynė	21
Obelis	66
Putinas	26
Pušis	23
Raugerškis	68
Serbentas, juodasis	70
Skietmedis	71
Skirpstas	73
Stanauninkas	63
Šaltekšnis	28
Šeivamedis, juodasis	74
Šermukšnis	78
Šunobelė	79
Uosis	81
Užgiris	65
Virbis	50
Viržis	83
Žalčialunkis	84
Žilvitis	50

LOTYNIŠKI AUGALŲ VARDAI

	Psl.
Acer platanoides	59
Alnus glutinosa	55
Arctostaphylos uva ursi	7
Berberis vulgaris	68
Betula pubescens	36
„ verrucosa	36
Calluna vulgaris	83
Chimaphila umbellata	63
Corylus Avellana	62
Crataegus monogyna	51
Daphne Mezereum	84
Evonymus europaea	71
Frangula Alnus	28
Fraxinus excelsior	81
Juniperus communis	16
Ledum palustre	46
Malus communis	66
Picea excelsa	39
Pinus silvestris	23
Pirola rotundifolia	65
Pirus communis	61
Populus tremula	41
Prunus Padus	53
Quercus robur	11
Rhamnus cathartica	79
Ribes nigrum	70
Rosa canina	44
„ glauca	44
„ rubiginosa	44
Rubus caesius	49
„ fruticosus	34
„ Idaeus	9
Salix alba	50
„ amygdalina	50
„ aurita	50
„ caprea	50
„ fragilis	50
„ pentandra	50
„ viminalis	50
Sambucus nigra	74
Solanum dulcamara	57
Sorbus aucuparia	78
Thymus serpyllum	13
Tilia cordata	18
Ulmus campestris	73
Vaccinium Myrtillus	21
„ Vitis idaea	38
Viburnum Opulus	26
Viscum album	31

PREPARATŲ VARDAI

Carbo Tiliae 18
Cortex Alni glutinosi 55
„ Berberidis radicis 68
„ Crataegi 51
„ Frangulae .. 28
„ Fraxini 81
„ Mezerei 86
„ Pruni Padi .. 54
„ Quercus 11
„ radicis Pirimali 67
„ Salicis 50
„ Sambuci 67
„ Tiliae secundum 20
„ Ulmi interior 74
„ Viburni Opuli 26
Extractum Dulcamarae 58
„ Ferri pomatum 66
„ Myrtilli fluidum 23
„ Viburni Opuli fluidum 27
„ Visci albi .. 33
Flores Callunae 84
„ Crataegi 51
Flores Ericae 84
„ Pruni Padi .. 54
„ Sambuci 75
„ Tiliae 18
Folia Betulae 36
„ Crataegi 51
„ Fraxini excelsioris 81
„ Ribis nigri .. 71
„ Rubi caesii .. 49
„ „ fruticosi .. 34
„ Uvae ursi .. 7
„ Vitis idaei .. 39
Fructus Alni glutinosi 55
„ Crataegi 51
„ Cynosbati .. 44
„ Juniperi 16
„ Myrtilli 21
„ Rubi Idaei .. 10
„ Sambuci 75
„ Spinae cervinae 79
Gemmae Betulae .. 36
„ Pini 23
„ Tremulae .. 41
Herba Chimaphilae .. 65
„ Ledi palustris 47
„ Pirolae rotun-

difoliae 65
Herba Pirolae Umbellatae 65
„ Serpylli 15
Oleum Juniperi baccarum 17
„ Rusci 38
„ Cynosbati .. 44
Semen Quercus 11
Spiritus Mezerei 86
Stipites Dulcamarae 57
„ Rubi caesii .. 49
„ Visci albi 31
Succus Sambuci 75
Tinctura Ferri pomata 66
Turiones Pini 24
Unguentum Mezerei 86

LITERATŪRA

A. Gilbert-P. Carnot, Phytotherapie medicaments végétaux. Paris, 1923.

L. Diels, Ersatzstoffe aus dem Pflanzenreich. Stuttgart, 1918.

В. Т. Лазарева перевод. Диагностика и терапия. Киев, 1916.

В. К. Варлих, Русские лекарственные растения. С.-Петербург, 1912.

K. Grybauskas, Vaistingieji Lietuvos laukų augalai ir jų pritaikymas, I d. Kaunas, 1927.

K. Grybauskas, Vaistingieji Lietuvos augalai (kultūriniai) II d. Kaunas, 1935.

K. Grybauskas, Lietuvos TSR miškų sumedėję vaistingieji augalai. Kaunas, 1946.

H. Basquet, A propos de l'action diuretique de la pirole, 1926. Presse medicale.

S. Bonnamour et A. Pic, Phytotherapie, medicaments végétaux, Paris, 1923.

Campardon, Du thym: ses propietes therapeutiques, 1884. Bull de thérap.

Clement, Crataegus oxyacantha in angina pectoris with report of case. 1898. Kansas city med. record.

F. J. Cazin, Traite pratique et raisonné des plantes médicinales. Paris, 1886.

Dr. Czarnowski, Zielnik lekarski. Berlin, 1912.

G. Dragendorf, Die Heilpflanzen der verschiedenen Völker u. Zeiten. Stuttgart, 1898.
R. Gaultier et J. Chevalier, Action physiologique de gui. 1907. C. R. de l'Academie des Sciences.
R. Gaultier, De l'action physiologique et therapeutique de l'extrait aqueux de gui. 1907. Gaz. des Hopitaux.
H. Huchard, Crataegus oxyacantha. 1903. Journal des praticiens.
G. Lemoine, De l'action diuretique du sureau. 1890. Gaz. med. de Paris.
Lecoq, Essai sur les effets diuretiques de la sambucine. 1895. These de Lille.
H. Leclerc, L'aubepine. 1912. Courier med.
„ „ Saule noire et saule blanc. 1913. Journ. des praticiens.
G. Pouchet, Précis de pharmacologie et de matière medicale. 1907.
J. Muszynski, Zioła lecznicze i kuracje ziołowe. Warszawa, 1930.
D. A. Rosenthal, Synopsis System. Uebersicht Heil-Nutz u. Giftpflanzen aller Länder. Erlangen, 1862.
Soulier, Traité de thérapeutique et de pharmacologie. 1901.
J. Verdman, Kuracja roślinna. Warszawa, 1927.
Schönenberger, Unsere Schweizer Heil-Kräuter. Heris, 1923.
Е. Шасе и Ф. Сацыперов, Лекарственные Растения СССР. Москва, 1927.

TURINYS

	Psl.
Pratarmė	5
I Lietuvos Farmakopėją įtrauktieji augalai	7
Liaudies vartojami gydymui augalai	31
Santrauka	87
Augalų paskirstymo lentelė	87
Augalų suskirstymas pagal jų taikymą	89
Lietuviški augalų vardai	94
Lotyniški augalų vardai	95
Preparatų vardai	96
Literatūra	98
Turinys	100

Kaina Rb. ~~5~~ 2,—

G 285 L
K L
~~Tk 820~~

78,

102 K